

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

KRISTINA JANKUTĖ
EDUKOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMOS
(ŠEIMOS PEDAGOGIKA IR VAIKO TEISIŲ APSAUGA)
IV KURSO STUDENTĖ

VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE:
ATVEJO ANALIZĖ
Bakalauro darbas

Darbo vadovė:
lekt. Jurgita Smilgienė

Originalus autorinis darbas

_____ (Studento (-ės) parašas)

Šiauliai, 2015

SANTRAUKA

VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE: ATVEJO ANALIZĖ

Kristina Jankutė

Bakalauro darbas

Lietuvos visuomenė gyvena permainų laikotarpiu, kuriame asmeninės vertybės yra įtakojamos mus supančios aplinkos. Pastebėtas visuomenės narių elgesio kultūros mažėjimas ir vis dažniau tai pastebima vaikų ir jaunimo elgsenoje. Vaikai praranda savarankiškumo, pagarbos asmeniui, tautai jausmus, vis dažniau matomas grubus bendravimas, nepakantumas aplinkai, o tai tik įrodo, kad mūsų jaunoji karta pasižymi maža elgesio kultūra. Kuo anksčiau supažindinsime vaikus su pagrindinėmis elgesio kultūros vertybėmis ir sieksime jas ugdyti, tikėtina, jog pasieksime geresnių rezultatų tinkamo elgesio modeliavimui gyvenimui visuomenėje. Dėl šios priežasties ne tik šeima, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga tampa atsakinga už vaikų elgesio kultūros ugdymą, švietimą bei skatinimą elgtis mandagiai, pagarbiai, sąžiningai, draugiškai ir t.t.

Darbo tikslas – atskleisti kokią reikšmę vaikų elgesio kultūros ugdymui suteikia pedagogai ir kaip ji ugdoma ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Šiame darbe aptariama elgesio kultūros samprata ir reikšmė ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui, aprašomi elgesio kultūros ugdymo sritys bei ugdymo būdai. Atliktas tyrimas vienoje iš Šiaulių raj. ikimokyklinio ugdymo įstaigoje siekiant išsiaiškinti, kiek svarbus yra elgesio kultūros ugdymas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje ir kokiais būdais ugdoma. Tikslu įgyvendinimui pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Atlikta įstaigos dokumentų analizė, edukacinių aplinkų stebėjimas bei pedagogų anketinę apklausa.

Tyrimo metu gauti duomenys atskleidė, kad nors elgesio kultūros ugdymas nėra X lopšelio – darželio prioritetinė ugdymo sritis, tačiau įstaigos pedagogės savo profesinėje veikloje ugdo vaikų elgesio kultūrą naudojant tradicinius bei laiko patvirtintus ugdymo metodus: žaidimą, pokalbį, grožinės literatūros skaitymą ir analizavimą, animacinių filmukų analizavimą. Pedagogių požiūrių elgesio kultūros ugdymą sunkina vaikų bendravimo įgūdžių stoka.

SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S BEHAVIOUR CULTURE IN A PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION: A CASE STUDY

by Kristina Jankutė

Lithuanian society live in the period of changes in which personal values are influenced by our surroundings. Decline of behavioral culture is observed in the society and it is increasingly evident in child and youth's behavior. Children lose their autonomy, respect for the individual and nation. There is increasingly visible rude communication, social environmental intolerance and this just proves that our younger generation has little culture of behavior. The earlier you introduce children to the basic conduct of cultural values and their aspirations to develop, the better results will be achieved in the correct behavior modeling for life in society. For this reason, not only the family, but also pre-school is responsible for the cultured behavior of children, education and promotion to be polite, respectful, honest, friendly, etc.

The aim of this work - to reveal what value pre-school teachers give to children's behavioral culture and how it is educated in Pre-school.

In this work there are discussed the concept of culture and values to pre-school age children's education. Also, there are described areas and education techniques of the behavioral culture. A study was conducted in one of the Šiauliai district Radviliškis Pre-school Institutions. The aim was to find out the importance of conduct culture in pre-school educational institution and what techniques are used there. In that case qualitative research strategy was chosen. It was conducted document analysis, observation and educational backgrounds of teachers' questionnaire.

The studies of documents revealed that the teaching behavioral culture is not a priority area in X - nursery. But school teachers develop behavioral culture using traditional methods such as games, conversations, reading, literary and cartoon analysis in their professional activities. According teachers' attitudes conducting cultural education is compounded by the lack of children's communication skills.

TURINYS

SANTRAUKA (Lietuvių kalba)	2
SANTRAUKA (Anglų kalba)	3
IVADAS	5
1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS	8
1.1. Elgesio kultūros samprata ir reikšmė.....	8
1.2. Vaikų elgesio kultūros ugdymo sritys.....	10
1.2.1. Veiklos kultūros ugdymas.....	11
1.2.2. Bendravimo kultūros ugdymas.....	12
1.2.3. Higienos kultūros ugdymas.....	13
1.1.4. Tautinės savimonės kultūros ugdymas.....	15
1.3. 3 – 7 metų amžiaus vaikų raidos ypatumai.....	16
1.4. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga – vaikų elgesio kultūros ugdymo institutas.....	18
2. VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO	
ĮSTAIGOJE	21
2.1. Edukacinės aplinkos kūrimas.....	21
2.2. Bendradarbiavimas su šeima.....	22
2.3. Būdai, kuriais ugdoma vaikų elgesio kultūra.....	24
3. ELGESIO KULTŪROS UGDYMO RAIŠKA ŠIAULIŲ RAJONO X LOPŠELYJE–	
DARŽELYJE: EMPIRINIS TYRIMAS	32
3.1. Tyrimo metodika.....	32
3.1.1. X lopšelio – darželio dokumentų analizė.....	33
3.1.2. Įstaigos edukacinių aplinkų stebėjimas.....	39
3.1.3. X lopšelio – darželio pedagogų apklausos duomenų analizė.....	43
IŠVADOS	51
REKOMENDACIJOS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	62

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. XXI amžius – kaitos laikotarpis, kuris reikalauja greito visuomenės prisitaikymo. Šiandien mes gyvename visuomenėje, kurioje kiekvieno asmens individualios vertybės reiškia ne mažiau nei tradicinės visuomenės dorovinės nuostatos. A. Petrauskaitė (2008) teigė, kad Lietuvos visuomenė gyvena permainų laikotarpiu, kuris palietė įvairius visuomenės gyvenimo aspektus, pakeitė visuomenės vertybių sistemą (p. 93).

Šiandien vis mažiau prisimenamos tradiciškai susiformavusios doro elgesio normos, todėl pastebima elgesio kultūros stoka tarp visuomenės narių. Žiniasklaidoje galima rasti įvairiausių straipsnių ar video medžiagos apie suaugusiųjų, jaunimo ir vaikų agresyvėjantį ir žiaurėjantį elgesį su aplinkiniais. Daugiausia galima apie netinkamą visuomenės elgesį išgirsti iš populiariausių Lietuvos internetinių portalų – delfi.lt, 15min.lt, ltrytas.lt ir kt. Vaikai ir jaunimas šiandien ištis tampa nesuvaldomi, nes prastėja jų elgesio kultūra, t.y. mažėja drausmingumas, mandagumas bei prastėja bendravimo įgūdžiai. Stebina, jog vaikų ir jaunimo elgesys ir nepagarba suaugusiajam tampa normaliu reiškiniu. B. Rašomavičienė (2005) mini, jog siekiant realizuoti elgesio kultūros ugdymo programas, didesnę dėmesį reikia skirti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams (Rašomavičienė, 2005). Todėl labai svarbu visuomenei susirūpinti vaikų elgesio kultūros ugdymu kuo ankstesniame amžiuje.

Vaiko teisių konvencijoje (1989) apibrėžtos pagrindinės vaiko teisės, kurios padeda mums, visuomenės nariams, sukurti pilnavertį, saugų gyvenimą kiekvienam vaikui. 27 - ajame Vaiko teisių konvencijos straipsnyje išvardytos įvairios visaverčio vaiko vystymosi sudedamosios dalys – fizinis, protinis, dvasinis, moralinis ir socialinis vystymasis – aiškiai rodo, kad deramas gyvenimo būdas ir tinkamas elgesys visuomenėje siejasi ne tik su maistu, drabužiais ir būstu, tačiau ir su dvasiniais, emociniais išgyvenimais. 29 - ojo straipsnio pirmoji dalis kalba, kad vaiko lavinimas apima visapusišką vaiko asmenybės, fizinių ir protinių sugebėjimų, pagarbos savo tėvynei, gamtai, tėvams, kalbai ugdymą bei vaiko rengimą sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje. Nors ir Vaiko teisių konvencijoje apibrėžtos vaiko teisės ir pareigos, tačiau XXI amžiuje toliau vystantis visuomenei iškyla įvairių problemų. Viena jų – elgesio kultūros stoka, kurios pamatai dedami jau ankstyvojoje vaikystėje.

Jaunesniame amžiuje vaikai daugiau laiko praleidžia su tėvais arba švietimo įstaigose, todėl už jų ugdymą atsakingi ne tik tėvai, bet ir pedagogai. Kuo anksčiau supažindinsime vaikus su pagrindinėmis elgesio kultūros vertybėmis ir sieksime jas ugdyti, tuo pasieksime geresnių rezultatų formuojant tinkamą jų elgesį. Dėl šios priežasties ne tik šeima, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga tampa atsakinga už vaikų elgesio kultūros ugdymą, švietimą bei skatinimą elgtis mandagiai, pagarbiai, sąžiningai, draugiškai ir t.t.

Vaikų elgesio kultūros klausimus nagrinėja daugelis Lietuvos ir užsienio šalių pedagogų, psichologų, kitų sričių mokslininkų: B. Bitinas (2004), A. Dumčienė (2004), D. Cramm (2005), G. Skujienė, A. Steponienė (2007), A. S. Epstein (2009), J. Jovaiša (2012), E. Grace (2013), N. Petrylienė, J. Smilgienė (2013) ir kt. Bendra minėtų mokslininkų nuomonė yra ta, jog ugdant vaiko elgesio kultūrą labai svarbu ne tik pasirinkti tinkamą amžių, bet ir priemones bei būdus tikslui pasiekti, tačiau apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūros ugdymo problemas informacijos stokojama. Todėl kyla probleminiai klausimai: *ar vaikų elgesio kultūros ugdymas yra svarbus ankstyvojoje vaikystėje ir kaip ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje yra ugdoma vaikų elgesio kultūra?*

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūros ugdymas.

Tikslas – atskleisti kokią reikšmę vaikų elgesio kultūros ugdymui suteikia pedagogai ir kaip ji ugdoma ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti vaikų elgesio kultūros sąvokos sampratą, galimas jos ugdymo sritis bei svarbą vaikų ugdymui;
2. Atskleisti ankstyvosios vaikystės vaikų raidos ypatumus bei galimus šiam amžiaus tarpsniui elgesio kultūros ugdymo būdus;
3. Ištirti, kaip ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogės kasdieninėje veikloje ugdo vaikų elgesio kultūrą.
4. Parengti rekomendacijas tėvams ir pedagogams apie vaikų elgesio kultūros ugdymą;

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas. Įstaigos dokumentų (ilgalaikių ugdomosios 2013 – 2014 m. veiklos planų, ikimokyklinio ugdymo programos „Eglutės takeliu bėga vaikystė“ bei strateginio 2013 – 2015 m. plano) analizė, stebėjimas (įstaigos edukacinės aplinkos analizė), pedagogų apklausos duomenų content turinio analizė.

Tyrimo metodika ir organizavimas. Tyrimas vyko dvejais etapais:

I etapas. Tyrimas vyko 2014 m. gegužės mėnesį X lopšelyje-darželyje. Tyrime dalyvavo devynios ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupės. Siekiant atskleisti, kokie prioritetai yra keliami įstaigos strateginiuose planuose ir kiek svarbi įstaigai vaikų elgesio kultūros ugdymo problema, buvo analizuojamas X lopšelio – darželio strateginis planas, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus grupių ilgalaikiai ugdomosios veiklos 2013 – 2014 m. planai bei tiriama edukacinė grupių aplinka.

II etapas. 2015 m. kovo – balandžio mėn. buvo vykdoma X lopšelio – darželio pedagogių apklausa, kurios metu buvo siekiama išsiaiškinti, koks įstaigos pedagogių požiūris į vaikų

elgesio kultūrą, kaip kasdieninėje veikloje ugdoma vaikų elgesio kultūra. Tyrime dalyvavo 10 X lopšelio – darželio pedagogių.

Darbo struktūra. Bakalauro darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, kuriame pateikiama bendroji darbo charakteristika, 3 skyriai (pirmame ir antrame pateikiami teoriniai aspektai, trečiame pateikiama empirinio tyrimo duomenų analizė), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbą iliustruoja 12 lentelių, 6 paveikslai. Darbo apimtis – 61 puslapis (be priedų).

1. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS

1.1. Elgesio kultūros samprata ir reikšmė

Nuo senų laikų yra kalbama, kaip svarbu ugdyti vaikų dorovę, todėl nėra keista, kad iki šių dienų mes susitinkame su sąvoka „dorinis ugdymas“. Tačiau vis dažniau galime išgirsti elgesio kultūros ugdymas. Todėl matomas autorių pasiskirstymas. Daugiausia elgesio kultūros sąvoką vartoja Z. Alijošienė (2003), V. Žemaitis (2005), S. Peterina (1989), L. Jovaiša (2003). Šios dvi sąvokos yra glaudžiai susietos, nes abi kalba apie pagrindines visuomenines ir asmenines vertybes, kuriomis kiekvienas asmuo turi pasižymėti. Atsižvelgiant į tai, kad iki šių dienų vartojamos tiek dorinio ugdymo, tiek elgesio kultūros ugdymo sąvokos, savo darbe vartosiu elgesio kultūros sąvoką.

Z. Alijošienė (2003) teigia, kad *elgesio kultūros* tikslus galima nagrinėti kaip sudėtinę dorinio ugdymo dalį ir ją formuluoti kaip konkrečius reikalavimus: „skiepyti reikiamus higienos įgūdžius, elgesio įvairiose situacijose kultūrą ir teigiamus tarpusavio santykius visose veiklos srityse; ugdyti dorinės sąmonės ir dorinių jausmų tam tikrus elementus, formuoti darbinio ugdymo pradmenis“ (Alijošienė, 2003). V. Žemaitis (2005) *elgesio kultūrą* laikė „visumą žmonių elgesio formų, pagrįstų dorove ir estetiniu skoniu, susijusių su papročiais ir tradicijomis. Elgesio kultūra aprėpia plačią žmonių tarpusavio santykių sritį.“ S. Peterina pateikė tokį ikimokyklinuko *elgesio kultūros* apibrėžimą: „tai visuomenei naudingų, pastovių kasdieninio elgesio buityje, bendraujant, įvairiai veikianti formų visuma“ (Peterina, 1989, p.6). Pasak Z. Alijošienės (2003), *elgesio kultūra tvirtai susijusi su doroviniais jausmais ir vaizdiniais*. Analizuojant įvairią literatūrą apie elgesio kultūrą galima teigti, kad tai neatskiriama dalis nuo bendrosios kultūros, žmogaus išprusimo ar estetinio išsilavinimo. Anot V. Žemaičio (2005), žmonės visada siekė gėrio, gyvenimo tvarkos, darnos, todėl laikui bėgant susiklostė kultūringo elgesio papročiai ir įpročiai, kurie laikui bėgant pradėjo įgauti elgesio kultūros prasmę. Pasak B. Žygaitienės (2002), *elgesio kultūros žinios* padeda mums suvokti pasaulį, susiorientuoti įvairiose situacijose, pasirinkti objektyvius jų vertinimo kriterijus, numatyti teigiamą elgesį ir jo padarinius.

Z. Alijošienė (2003) kalbėdama apie *elgesio kultūros ugdymą pabrėžė, kad tai nagrinėjama kaip sudėtinė dorinio ugdymo dalis*. V. Žemaitis (1983) teigia, kad *dorovė* – elementari žmogaus dvasinės kultūros sritis, viena iš svarbiausių jo socialumo apraiškų. Žmogaus dorybės išreiškia jo socialinę prigimtį. Jis išskyrė pagrindines *dorybes* – *gerumą, žmogiškumą, teisingumą, sąžiningumą, kolektyviškumą, darbštumą, drausmingumą, kuklumą, mandagumą ir principingumą*. Jos nėra paveldimos, bet lemiamos socialinių

veiksnių, išsiugdomos visuomeninėje veikloje. Dorybė labiau siejama su etikos sąvoka, nes ji apibrėžia žmogaus charakterio savybę, o dorovė suprantama kaip pagrindinė žmogaus dvasinės būties forma, gėrio, žmogiškumo ir teisingumo sritis. Ji glaudžiai susijusi su žmogaus pasaulėžiūra, gyvenimo tikslo, prasmės ir laimės klausimais (Žemaitis, 2005). Svarbi dorovės paskirtis – reguliuoti žmonių elgesį. ***Be dorovės negali egzistuoti ne tik žmogus, bet ir visa visuomenė.*** Toks V. Žemaičio (2005) pateiktas dorovės apibrėžimas atskleidžia, kad dorovė nėra tik sudėtinė etikos mokslo dalis, bet reikšminga visuomenės elgesio, normų, vertybių dalis, be kurios mūsų tauta ar bet kuri pasaulio valstybė pražūtų.

M. Jonilienė (2008) mini, kad ***dorovė*** - viena svarbiausių dvasinės kultūros sričių, todėl dorovės normų, principų įsisąmoninimas visada buvo ir tebėra aktualus. Dabartinė visuomenė susiduria su doro elgesio problema. Vis jaunesnio amžiaus vaikai pradeda „nesiskaityti“ su aplinkiniais, didėja vaikų nusikalstamumas, o ir televizijoje propaguojamos laidos vis labiau skatina visuomenės narius elgtis neetiškai. Todėl nėra keista, kad šiandieninėje visuomenėje vis labiau pradedama kalbėti apie žmogaus dorovę, etiketą, tinkamą elgesį. Visus šiuos reiškinius gali priskirti elgesio kultūros ugdymui, kuris yra ugdomas ne tik šeimoje, bet ir ugdymo institucijoje.

A. Zaporožecas (1981) mini, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų ***elgesio kultūros ugdymas*** vienas iš pagrindinių ***auklėjimo bei asmenybės ugdymo*** uždavinių. Asmenybės dorovinis kryptingumas lemia žmogaus veiklą visuomenėje, jo santykius su žmonėmis, požiūrį į visuomenės gyvenimo reiškinius. Autoriaus mintys puikiai atskleidžia, kodėl vaiko elgesio kultūros ugdymas ypač svarbus. Tai ne tik padeda vaikui suprasti savo vaidmenį visuomenėje, bet ugdo jo demokratiškumą, lygiateisiškumą.

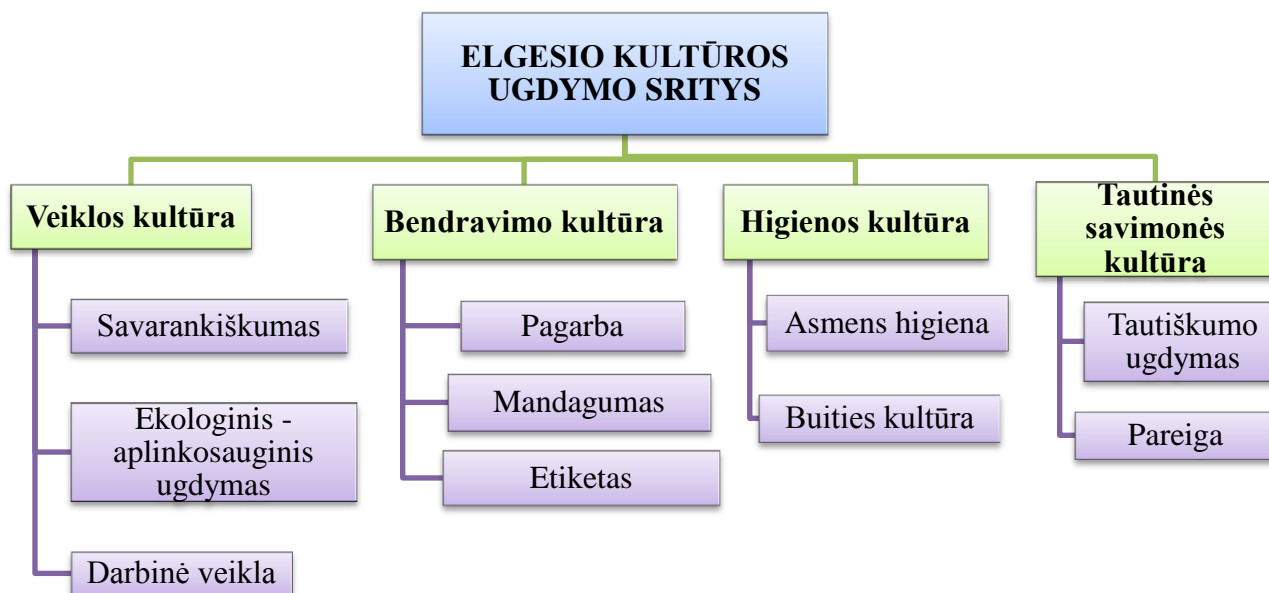
S. Šalkauskis (1992) ***elgesio kultūros ugdymo teorijoje*** dora asmenybę laiko žmogų, kuris geba laisvai ir sąmoningai priimti sprendimus ir yra atsakingas už savo elgesį. T. Bukauskienė, (1988) aprašiusi pedagogės G. Petkevičaitės – Bitės mintis, minėjo tai, jog pedagogė elgesio kultūros ugdymo ***tikslu*** laikė doros asmenybės formavimą ugdant pareiškumą, sąžiningumą, pagarbą ir meilę tėvams, paklusnumą ir kt. J. Pocienė (2010) analizuodama J. Vabalos – Gudaičio veiklą pedagogikoje, išskyrė, jog pedagogas stengėsi sukurti originalią ikimokyklinio ugdymo sistemą, kurioje pabrėžė elgesio kultūros svarbą. Jis aiškino, kad žmogaus išsiauklėjimą lemia ne tik žinios, bet ir psichinė branda. Vaiko ugdymo procese Vabalas – Gudaitis išskyrė tris svarbiausias dorovines savybes: ***sąžiningumą, drausmingumą ir tvarkingumą***. Pedagogė M. Montesori savo ikimokyklinio ugdymo sistemoje taip pat pabrėžė elgesio kultūros svarbą, tačiau akcentavo ***savarankiškumo, paklusnumo, darbštumo, kilnumo, gailestingumo, kantrumo ir kt. savybių*** ugdymą. Ypač vertino ***moralinio jausmo svarbą***, jį suprato ne tik kaip moralės taisyklių laikymąsi, bet pirmiausia kaip pajautą ir atjautą žmogui (Pocienė, 2010). L. Jovaiša (1995)

elgesio kultūros ugdymu siūlo puoselėti pareiškumą ir atsakingumą, pagarbą žmogui ir norą jam pagelbėti, atjautą ir dosnumą, teisingumą ir sąžiningumą. Taigi pedagogai kalbėdami apie elgesio kultūros ugdymą išskiria skirtingas savybes, kurios turėtų būti ugdomos.

Apibendrinant galima teigti, kad nors mokslinėje literatūroje kalbant apie elgesio kultūrą yra minimos tiek dorovės, tiek elgesio kultūros sąvokos, jos iš dalies tarpusavyje panašios ir egzistuoti viena be kitos negali, kadangi elgesio kultūra – žmonijos kultūros dalis. Ji reikalauja laikytis svarbiausių bendrų gyvenimo taisyklių, gebėti tinkamu tonu kalbėti su žmonėmis, būti paslaugiams, mandagiems bei taktiškiems. Elgesio kultūros ugdymas svarbus tuo, jog tai padeda išugdyti pagrindines dorovines savybes: sąžiningumą, drausmingumą, tvarkingumą, savarankiškumą, paklusnumą, darbštumą. Siekiant ugdyti vaikų elgesio kultūrą, išugdysime dorovinėmis savybėmis pasižyminčią visuomenę.

1.2. Vaikų elgesio kultūros ugdymo sritys

Kaip buvo minėta, ikimokyklinio amžiaus vaikų *elgesio kultūra* suprantama kaip visuomenei naudingų, pastovių kasdienio elgesio buityje, bendraujant, įvairiapusiškai veikiant formų visuma (Alijošienė, 2003). **1 paveiksle** pateikiamos elgesio kultūros sritys, kurių sampratomis laikomasi darbe.

1 pav. Elgesio kultūros ugdymo sritys

(sudaryta darbo autorės remiantis Z. Alijošiene (2003), V. Žemaičiu (2005), G. Skujiene, A. Steponienė (2007), J. T. Test ir kt. (2010), J. Stankūniene (2011) L. Jovaiša (2012), L. Touhill (2013), V. Lukavičienė, M. Beišienė (2015))

1.2.1. Veiklos kultūros ugdymas

Elgesio kultūros ugdymas susideda iš tam tikrų sričių: veiklos, bendravimo, higienos ir tautinės savimonės kultūrų, kurios kiekviena atskirai padeda ugdyti vaikų tinkamą elgseną visuomenėje.

Pasak S. Peterinos (1989), ugdyti vaiko *veiklos kultūrą* – tai ugdyti įprotį susitvarkyti darbo, žaidimų vieta; visada užbaigti pradėtą darbą; tausoti žaislus, daiktus, knygas. Vyresniojo ikimokyklinio amžiaus vaikas mokosi derinti veiklą ir poilsį, greitai ir tvarkingai atlikti higienos procedūras, ryto rato mankštą. Visa tai bus pagrindas formuojantis vaiko efektyvaus darbo organizavimo įgūdžiams. Neretai suaugusieji mano, kad vaikai, ypač ikimokyklinio amžiaus, nėra pajėgūs pasirūpinti savimi. Tačiau, pasak K. A. Hansen ir kt. (1997), vaikai dažnai stebina suaugusiuosius puikiai sugebėdami pasirūpinti savo daiktais, susitvarkyti ir dirbti *savarankiškai* negu iš jų tikimasi. *Kiekvienas vaikas, nežiūrint į jo amžių, siekia savarankiškumo ir tuo pačiu metu jo bijo*. Kiekvienas tėvas nori savo vaikus matyti tarp žmonių, *gebančių dirbti, siekti norimo rezultato ir besididžiuojančių savo pasiekimais* (Burvytė, 2012). *Savarankiškumo ugdymas prisideda prie vaiko savivarbos, tapatumo vystymosi*. Savarankiškai atlikdamas tam tikrus veiksmus vaikas ugdomi supratimą apie sėkmę, įsipareigojimą atlikti darbą iki galo. Todėl *tėvų bei pedagogų pareiga – suteikti vaikams progas būti savarankiškiems*, nes tik taip padedame *ugdyti(s) atsakomybės jausmą*, padedame suprasti, kad ir *jų nuomonės, mintys svarbios ir reikšmingos* (Touhill, 2013).

Ugdydami vaikų savarankiškumą, atsakomybę, taip pat *turime nepamiršti ir ekologinio – aplinkosauginio ugdymo svarbos*. *Ekologinis – aplinkosauginis ugdymas suteikia žinių apie gamtą, jos saugojimo būdus, formuoja ekologiniais principais paremtą vaiko santykį su gamta bei ugdo nuovoką, kad kiekvienas žmogus yra atsakingas už bendrą kultūrinį palikimą ir gamtos išsaugojimą* (Lukavičienė, Beišienė, 2015). Dabartiniu laikmečiu ekologinis – aplinkosauginis ugdymas įgauna vis svarbesnę reikšmę ugdymo procese. *Jis ugdo vaikų meilę ir pagarbą viskam, kas gyva, atsakomybę už savo veiksmus bei skatina pažinti aplinką* (Kvieskienė, 2000). Anot V. Lukavičienės ir M. Beišienės (2015), *vaikai, kurie nuo pat mažens turi galimybę stebėti, tyrinėti, įvertinti artimos aplinkos išskirtinumą, neliks abejingi supančiai gamtai, rūpinsis jos išsaugojimu ir puoselėjimu*.

Darbinė veikla ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje taip pat svarbi. *Darbas* – pagrindinė žmonių veiklos sritis. Dirbdama visuomenė gausina materialines ir dvasines vertybes, todėl auklėtiniai, dirbdami drauge su suaugusiais, kaupia socialinę patirtį, suformuoja plačius socialinius santykius. Taip auklėtiniai jau ikimokykliniame amžiuje pradeda įrodinėti savo gebėjimus būti naudingiems visuomenei. *Atlikdami įvairias užduotis vaikai formuoja*

asmenybės pozicijos pagrindus (Bitinas, 2004). *Įvairių darbelių metu vaikai mokomi drausmės, gražaus elgesio, kuklumo, pakantumo* (Alijošienė, 2003). Reikia akcentuoti, kad tik *vaikui patinkanti, aktuali veikla jį auklėja*, todėl pedagogų pareiga sudominti vaikus, sukelti jų teigiamas emocijas. To pasiekti gali padėti idėja, probleminis klausimas, įdomi, vaikams nauja informacija, meninio ugdymo metu pristatomos naujos technikos, medžiagos. Taip pat svarbu nuolatos *darbo metu bendrauti su vaiku*, nes taip parodomas susidomėjimas vaikų veikla, jų pastangomis, gebėjimais bei sukurti patogią darbo veiklai aplinką, kurioje vaikas jaustųsi laisvai, turėtų visas reikalingas priemones užduočiai atlikti (Jankauskienė, Monkevičienė, 2006).

Ugdant vaikų elgesio kultūrą svarbu ugdyti savarankiškumą, meilę gamtai ir gyvūnams, atsakomybės jausmą už atliekamas veiklas ir jų rezultatus, t.y. vaikai turi suprasti, kad kiekvienas jų darbas turi būti atliekamas iki galo. Siekiant išsiaiškinti, ko buvo pasiekta ugdant veiklos kultūrą, būtina stebėti, kaip vaikas moka ir nori dirbti, kokį potraukį jaučia dirbamam darbui, ar suvokia jo tikslus ir bendruomeninę paskirtį; ar vaikas aktyvus, savarankiškas, kokiomis pastangomis siekia reikiamo rezultato; ar padeda vaikai vienas kitam dirbdami drauge.

1.2.2. Bendravimo kultūros ugdymas

Bendravimo kultūra kaip ir veiklos turi tam tikrus komponentus: *mandagumą, pagarbos jausmą, etiketą*, kurie prisideda prie vaikų elgesio kultūros ugdymo. *Bendravimo kultūra* ugdo vaiko *bendravimo su suaugusiaisiais ir bendraamžiais normas, taisykles*, kurios pagrįstos pagarba ir geranoriškumu (Alijošienė, 2003). Bendravimas yra ypač svarbus žmogaus gyvenime, nes bendraudami mes tenkiname įvairiausius savo poreikius. V. Žemaičio (2005) manymu, bendravimo poreikis kaip vertybė žmogui yra esminis ir toks reikšmingas, kad jį galima būtų priskirti aukščiausių dorovinių vertybių rangui. Kuo aukštesnė asmens kultūra, tuo didesnis poreikis bendrauti. Bendravimo kultūra vaiką moko ne tik deramai elgtis, bet ir *mandagumo*. *Mandagumas* yra viena *svarbiausių socialinio ir psichologinio žmogaus elgesio gairių*, vienas *pagrindinių bendravimo komponentų*, be kurio nebūtų įmanoma bendrauti (Hilbig, 2009). *Mandagumas* reikalauja iš žmogaus santūrumo, susikaupimo, pratina valdytis. Būtent jis padeda žmogui susilaikyti nuo netinkamo elgesio (Grabauskienė, 1996). Kalbėdama apie mandagumą, K. Lee internetiniame puslapyje mini, jog ugdant vaikų *mandagumą* svarbu nepamiršti paprastų taisyklių, kurios gali būti taikomos ir namuose. Vaikus reikia mokyti sakyti tokius „stebuklingus mandagumo žodžius“, kaip *ačiū, prašau, atsiprašau. Tai vieni iš pagrindinių mandagumo bruožų*¹. Vaikas turi suprasti, kad jis turi *padėkoti* ne tik už gaunamas dovanas, bet ir už įvairias paslaugas, kaip aptarnavimą kavinėje ar namuose. Reikia nepamiršti ir kitos svarios *mandagumo*

¹ Lee K. *Teaching children manners*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: <<http://childparenting.about.com/od/behaviordiscipline/a/Teaching-Children-Manners.htm>>

taisyklės – netrukdyti kalbančiajam. Ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai susiduria su šia problema, kadangi jie linkę išreikšti savo mintis tą minutę, kai ji iškyla. Reikia nepamiršti, kad tokio amžiaus vaikams būdingas egoistiškumas, todėl priminimas apie kitų asmenų išklausymą jiems būtinas. Be šių pagrindinių taisyklių svarbu suprasti, kad vaikai nesąmoningai kopijuoja artimųjų elgesį, stebėdami, kaip šeimos nariai tarpusavyje bendrauja ir dirba. Būtina suvokti, jog siekiant ugdyti vaiko mandagumą, jau nuo mažens turi būti dedami tvirti pagrindai. Dėl to ir aplinkinių pavyzdys savo verte yra neįkainojamas (Skujienė, Steponėnienė, 2005).

Kaip ir mandagumas, bendravime svarbi *pagarba* kitam asmeniui. *Gerbti žmogų* – tai suvokti jį kaip individą, išlikti tolerantiškam. Kiekvienas žmogus turi savo nuomonę, skiriasi savo išvaizda, todėl labai svarbu priimti jį tokį, koks jis yra (Skujienė, Steponėnienė, 2005). *Pagarbą* kitam žmogui galima išreikšti įvairiai: bendru organizuotumu, drausmingumu, įsipareigojimų laikymusi, sąžiningumu (Žemaitis, 1983). Tačiau reikia nepamiršti, kad pagarba ugdoma rodant pagarbą kitam. Tėvai, pedagogai turi nepamiršti, kad vaikai ypač ankstyvojoje vaikystėje linkę imituoti suaugusiųjų elgesį, todėl, rodant pagarbų elgesį su kitais, galima tikėtis, jog perims tokio elgesio modelį sau (Myers, 2011).

Ugdant vaiko bendravimo kultūrą reikia nepamiršti, kad tai apima ir *etiketą*. V. Žemaitis (2005) etiketą įvardija kaip taisyklių, reguliuojančių žmonių elgesį, sąvadą. *Kiekvieno iš mūsų kasdienis elgesys parodo mūsų kultūros lygį*. Etiketas reglamentuoja gerą ir gražų elgesį, atitinkantį visuomenės elgesio kultūros normas (Skujienė, Steponėnienė, 2005). Visuomenė turi savo elgesio taisykles ir jau nuo mažų dienų vaikai mokomi jų laikytis. Jos atsiskleidžia kasdieniniame gyvenime. *Etiketo mokymas negali būti vienpusis – tėvai ir ugdytojai taip pat turi elgtis pagal etiketą ir rodyti vaikams pavyzdį*. Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje galima išmokyti vaikus pagrindinių etiketo taisyklių: visada susitvarkyti savo darbo vietą; prieš pasiimant norimą daiktą, žaislą atsiklausti leidimo; nepertraukinėti kalbančiojo ir kt.

Bendravimas neatsiejamas nuo mūsų kasdieninės veiklos. Būtent bendraudami su kitais mes patenkiname savo poreikius. Kaip mes bendraujame, atskleidžia mūsų elgesio kultūrą, todėl svarbu vaikus nuo mažens mokyti mandagumo, pagarbos kitam ir etiketo.

1.1.3. Higienos kultūros ugdymas

Higienos kultūros ugdymas apima asmens higienos įgūdžius ir buities kultūrą. Tvarkingumo būtinybė, kūno, veido, drabužių švara atspindi žmonių santykių normas, t.y. vaikai turi būti ugdomi suprasti, kad svarbu atrodyti tvarkingai, nes niekam nėra malonu liesti nešvarią ranką ar kt. *Asmeninė higiena kiekvieno žmogaus gyvenime svarbi*. Kūdikystėje mažų vaikų pasirūpina tėvai, tačiau vaikui paūgėjęs, reikia vaiką pratinti pačiam rūpintis savo švara. Trejų metų *vaikas jau turi žinoti, kad reikia kuo dažniau plauti rankas, valyti dantis, kosėjant*

ar čiaudinti prisidengti, išsipurvinus drabužius juos persirengti. Vaikai, laikydamiesi asmeninės higienos taisyklių, rečiau serga (Stankūnienė, 2011). Mokslininkai (Ilčiukaitė, Saviščevienė, Vaitkevičius ir kt., 2001), kalbėdami apie asmens higienos taisykles, kalba kaip reikia naudotis rankšluosčiu, nosinaite, tualetu, kaip prižiūrėti akis, ausis, nagus, plaukus, dantis, odą, rankas, kojas, aprangą ir avalynę.

Prie *higienos kultūros* neretai yra priskiriama ir *valgymo kultūra*, nes ji tenkina ne tik fiziologinius poreikius, bet yra svarbus ir estetiškas aspektas, t.y. *elgesys už stalo atspindi pagarbą šalia sėdinčiam žmogui ir maistą pagaminusiems* (Peterina, 1989). Šioje dalyje vėl išryškėja etiketo laikymasis. Ikimokyklinio amžiaus vaikai turi *išmokti nesiremti alkūnėmis į stalą valgydami, valgyti susičiaupus ir neskubant, gerai sukramtyti maistą, mokėti taisyklingai naudotis stalo įrankiais, tausoti maisto produktus* (Alijošienė, 2003). Geriausiai vaikų savitarnos įgūdžiai išlavėja leidžiant jiems patiems valgyti, eiti į tualetą, apsirengti (Hansen, Kaufmann ir kt., 1997).

Ypač atidaus dėmesio reikalauja vaikų *kasdieninis gyvenimas ir buitis*. Daugybė *buities elementų kas dieną kartojasi, todėl sudaro gerą pagrindą elgesio kultūros įgūdžių formavimuisi*. Stebėdami *kasdienį vaiko gyvenimą, galime pamatyti, kiek jis perėmė elgesio kultūros normų, ar jos tapo jam būtinybė*. (Alijošienė, 2003). *Pastovi tvarka* vaiko gyvenime naudinga, nes *reguliarus maitinimasis, tvarkymasis, maudymasis, gulimasis ugdo vaikų tvarkos pojūtį ir jausmą*, kad gali valdyti savo mažą gyvenimą (Vanderbilt, 2007). Reikia nepamiršti, jog *nuolatinė tvarka buityje, asmeninė higiena padeda apsisaugoti nuo mikrobu, ligų*, kurios gali turėti nepataisomų pasekmių vaiko sveikatai (Goldin, 2014). Todėl svarbu vaikus ugdyti ne tik palaikyti asmeninę higieną, tačiau ir prižiūrėti tvarką ir švarą namuose.

Vaikas turi suprasti, jog tvarkingumo ir švaros laikymosi būtinybę diktuoja ne tik higienos reikalavimai, bet ir žmonių santykių normos. Vaikas, kuris neturi asmeninės higienos ir buities kultūros įgūdžių, J. Calder (2010) nuomone, *gali patirti patyčias, būti atskirtas nuo bendraamžių*, o tai turės įtakos *žemai vaiko savivertei*. Niekada nevėlu mokyti vaiką paisyti asmens higienos taisyklių, tačiau tai turi būti daroma panaudojant daug vaizdinių priemonių, pavyzdžių, kad tai daryti būtų įdomu, linksma, patrauklu.

Higienos kultūros ugdytas kaip ir kiti elgesio kultūros ugdymo sritys yra svarbus, nes tai ne tik padeda ugdyti tinkamus asmens higienos įgūdžius, bet ir apsaugo vaikų sveikatą bei turi įtakos vaiko savivertei ir santykiams su aplinkiniais.

1.1.4. Tautinės savimonės kultūros ugdymas

Vaikas jau nuo gimimo priklauso tam tikrai žmonių grupei. Nors pirmiausia bendrauja su šeimos nariais, laikui bėgant jis pradeda save suprasti kaip visuomenės narį, savo tautos gyventoją, pilietį. *Tauta*, pasak J. Jovaišos (2012), – tai žmonijos evoliucijos ir istorijos sukurta savita *sutelktinė būtinybė, susidedanti iš šeimų, susieta bendra kalba, papročiais, istoriniu likimu*. Šiandienos pasaulyje pastebimas tautiškumo mažėjimas. Nuolatinė globalizacija, emigracija ir imigracija vis labiau kelią didesnę pavojų tautiniam identiškumui. Pامiršamos tradicinės šventės, papročiai ir priimami nauji. *Vaikai tautinę tapatybę* pirmiausia ima suvokti *gimtojoje aplinkoje, ją identifikuodami su šeima, perimdami jos puoselėjamas vertybes* (Mazolevskienė, Montvilaitė, 2012). Taigi vaikai tautiškumo jau mokomi tėvų, tačiau tai nesibaigia šeimos aplinkoje. *Ugdymo įstaigos* (tiek ikimokyklinio ugdymo, tiek bendrojo) *ugdo vaikų tautiškumą, pilietiškumą, tautinę savimonę. Tautinė savimonė* – sąmoningas apsisprendimas save priskirti tam tikros tautos sukurtai kultūrinei grupei (Grigas, Klimka, 2005). Dėl šios priežasties svarbu ugdyti vaikų tautiškumą jau nuo ankstyvosios vaikystės, o anot J. Jovaišos (2012), *gimtoji kalba svarbiausia tautiškumo ugdymo priemonė*. Mūsų *tautiškumą* vien jau *rodo kalbėjimas lietuviškai*, todėl būtina vaikus mokyti taisyklingos bendrinės kalbos, nes kuo taisyklingiau kalbama, tuo ryškesnis tautiškumas.

Reikia nepamiršti, jog *ugdant tautiškumą reikia ugdyti vaikų pagarbą* tautai, jos *papročiams, istorijai*. Pasakojant vaikams apie tautai svarbių žmonių gyvenimus ir veiklą, svarbu papasakoti apie jų meilę tėvynei, rūpinimąsi žmonėmis, atskleisti ryškiausias jų asmenybių bruožus. *Pagarbos savo tautai jausmas gilėja plečiantis vaiko vaizdiniais ir gausėjant žinioms apie žmonių darbą, visuomeninį gyvenimą*. Reikia stengtis, kad vaikai įgytas žinias apie darbą, visuomenės gyvenimą prieinama forma panaudotų savo gyvenime ir veikloje, kad jas išgyventų, kad jos turėtų įtakos vaikų elgesiui (Krasnickienė, 2009).

Auklėjimas tautai ir visuomenei prisideda prie elgesio kultūros, nes ugdo vaikų meilę pagarbą savo tautai, jos istorijai, papročiams. Jei siekiame išugdyti kultūringą visuomenės narį, reikia nepamiršti ir tautiškumo ugdymo bei pagarbos jausmo. Kultūringas asmuo gerbia savo šalį, jos istoriją, gerbia jos gyventojus bei puoselėja visuomenines vertybes. Svarbiausia mums – tėvams ir pedagogams pasirinkti tinkamą amžiaus laikotarpį ir ugdymo metodus, kurie atitiktų vaiko fizinius, psichinius gebėjimus.

1.3. 3 – 7 metų amžiaus vaikų raidos ypatumai

Ankstyvoji vaikystė – laikotarpis, kai vaikai praplečia artimosios aplinkos ratą iki ikimokyklinės ugdymo įstaigos. Būtent šio amžiaus tarpsnyje formuojasi asmenybės pagrindai, todėl nuo mūsų – pedagogų ir tėvų priklauso, koks visuomenės narys išaugs (Gučas, 1994).

Ankstyvosios vaikystės laikotarpiu (3 – 7 metai) vaikas pradeda suprasti žmonių santykių ir veiklos įvairovę bei socialinių funkcijų pasaulį. Šiuo periodu vaikas nori įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą bei aktyviai jame dalyvauti, tačiau to pasiekti jam dar neįmanoma (Bajorūnienė, 2006). Ties trečiaisiais gyvenimo metais vaikų norai, poreikiai ir emociniai išgyvenimai tampa įvairesni, didėja noras domėtis aplinkiniu pasauliu, pažinti aplinką, stiprėja poreikis bendrauti su suaugusiaisiais ir vaikais, atsiranda siekimas veikti bendrai (Zaporožecas, 1981).

K. Cherry² internetiniame puslapyje „psychology.about.com“ mini, kad per *ketvirtuosius savo gyvenimo metus* vaikai įgyja didesnę savo individualumo supratimą. Dėl stiprėjančių fizinių įgūdžių tokio amžiaus vaikai jau geba tyrinėti savo gebėjimus, kurie gali padėti įgyti pasitikėjimą savimi ir pasididžiavimo jausmą. Todėl labai svarbu jau nuo mažens aiškinti vaikui, koks elgesys yra geras, o koks nepriimtinas. Pasak L. Lenartavičienės (2011), *3 – 4 metų vaikas dar nesupranta abstrakčių sąvokų*, tokių, kaip „teisybė“, „dosnumas“, todėl reikia nurodyti realius pavyzdžius: „kambaryje negalima bėgioti, bet išėjus į lauką galima“ arba „su kate reikia žaisti arba ją paglostyti, skriausti jos negalima“. Jiems būtina viską tiksliai ir paprastai paaiškinti, koks elgesys yra netinkamas bei kokio elgesio iš jų tikimasi (Lenartavičienė, 2011).

Ikimokykliniame amžiuje (3 – 7 metų) vaikai:

- *Pradeda suprasti pagrindinius skirtumus tarp gero ir blogo elgesio.* Daugeliui vaikų, kol jie nepradeda lankyti ikimokyklinės ugdymo įstaigos, vienintelis autoritetas – mama ir tėtis. Šiuo laikotarpiu vaikai susipažįsta su daugybe taisyklių, kurių jie mokomi laikytis. Teisybės ir neteisybės supratimas padeda vaikams suvokti, kad taisyklės padeda palaikyti gerus santykius su aplinka (šeimoms nariais, bendraamžiais, suaugusiaisiais)³;

- *Užmezga draugiškus santykius su kitais vaikais.* Ikimokykliniame amžiuje vaikai pradeda domėtis aplinka ir pradeda užmegzti artimus santykius su bendraamžiais. Dažniausiai tai būna kiemo draugai, tėvų draugų vaikai, ugdymo įstaigos vaikai, su kuriais praleidžiama daug laiko.

² Cherry, K. Social and Emotional Milestones. [Žiūrėta 2015 – 03 – 17]. Prieiga per internetą:

<<http://psychology.about.com/od/early-child-development/a/social-and-emotional-milestones.htm>>.

³ Morin, A. 5 Social Skills That Are Important for Kindergarten. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą:

<<http://childparenting.about.com/od/schoollearning/a/important-social-skills-kindergarten.htm>>.

Šio amžiaus tarpsnio vaikai pradeda suprasti, ką reiškia būti draugiškam ir kodėl svarbu su aplinkiniais elgtis gražiai;

- *Pradeda lyginti save su kitais vaikais ir suaugusiais.* 3 – 7 metų vaikai siekia būti savarankiški, veikti savo paties iniciatyva. Vis labiau auga poreikis bendrauti su suaugusiais, dalykiškai bendradarbiauti su jais, stengtis pamėgdžioti jų veiksmus ir poelgius (Zaporožecas, 1981);

- *Pradeda atpažinti kitų žmonių jausmus.* 3 – 7 metų vaikai pradeda geriau atpažinti tiek savo, tiek aplinkinių jausmus;

- *Pradeda mėgti konkurencinius, vaizdinius žaidimus*⁴.

Nagrinęjant J. Piaget teoriją, 4 -5 metų vaikai priskiriami priešoperacinei raidos stadijai, kurios metu **vaikai linkę mąstyti egocentiškai**, t.y. vaikai tiki, kad visi aplinkiniai asmenys pasaulį mato taip pat kaip ir jie, todėl nepriima kitokio požiūrio (Žukauskienė, 2012; Grace, 2013). J. Kerevičienė (2014), tyrinédama J. Piaget idéjas, teigia, kad vaikų, esančių priešoperacinėje stadijoje toks elgesys parodo pažinimo ribotumą: vaikas nėra sąmoningai egoistiškas, jam tiesiog sunku suprasti kito požiūrį. Kadangi šios stadijos metu vaikas pasaulio pažinimui naudoja simbolinį mąstymą ir kalbą, išsivysto vaiko atmintis ir vaizduotė (Lutz ir Huitt, 2004). Atmintis ir vaizduotė vaiko gyvenime užima svarbią vietą, nes tai ne tik padeda suvokti supantį pasaulį, bet ir perimti visuomenėje egzistuojančias vertybes, normas, kurios padės vaikui apsispręsti, ko jis sieks savo gyvenime.

E. Eriksonas **ankstyvąją vaikystę įvardijo kaip žaidimo ir vaizduotės metus**. Šiuo laikotarpiu vaikas linkęs žaisti ir tuo metu auga jo aktyvumas, atsiranda smalsumas ir kūrybiškumo užuomazgos (Lekavičienė ir kt., 2007). Tikima, kad jei vaikas žaidimo laikotarpiu (t.y. 3 – 7 gyvenimo metais) vystosi gerai, jis mokosi:

- Įsivaizduoti įvairius reiškinius, panaudodamas savo vaizduotę ir fantaziją. Tai pritaikyti žaidimų metu;

- Bendradarbiauti su kitais. Tai ypač svarbu, nes vaikas žaidimo metu mokosi dalintis, priimti kitų nuomonę, o tai pirmieji įgūdžiai link gero elgesio.

- Lyderystės ir paklusnumo. Ankstyvojoje vaikystėje vaikai mokosi klausyti ne tik savo tėvų, bet ir kitų suaugusiųjų (t.y. auklėtojų, mokytojų, senelių ir t.t.). Tačiau be viso to jie taip pat ugdomi vadovavimo įgūdžius, kurie būtini dabartinėje visuomenėje⁵.

⁴ Cherry, K. Social and Emotional Milestones. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://psychology.about.com/od/early-child-development/a/social-and-emotional-milestones.htm>>.

⁵ Brooks, A. Social and emotional development in babies and children. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą:< <http://www.kidspot.com.au/discoverycentre/Development-Development-Social-and-emotional-development-in-babies-and-children+5368+553+article.htm>>.

Šiame laikotarpyje gimsta ir sąžinės jausmas, vaikas mokosi suprasti žodžio “ne” reikšmę, o pažeidęs draudimus, gali jaustis kaltas (Kerevičienė, 2014). Būtent ankstyvojoje vaikystėje vaikus galima mokyti sąžiningumo, susitaikymo ir kaltės jausmų reikšmės. Tai žmogaus gyvenime svarbūs pojūčiai, nes jie diktuoja, kaip kiekvienas iš mūsų pasielgsime vienoje ar kitoje situacijoje. Pasak J. Kerevičienės (2014), jei tėvai ar auklėtojai per daug dažnai slopins vaiko iniciatyvą veikti, jis gali pradėti nuolat jausti kaltę, bijos rodyti iniciatyvą, o ateityje tokia asmenybė liks su kaltės ir menkavertiškumo jausmu, sunkiai sieks užsibrėžto tikslo, tačiau jei tėvai prieštaraus per retai, vaikas gali užaugti nesąžiningas. Iniciatyvumas šiuo laikotarpiu yra vertinamas žmogaus bruožas, todėl reikia rasti pusiausvyrą tarp gėrio ir blogio, kad vaikas nebijotų reikšti savo minčių, idėjų, nejaustų kaltės, jog nori išsireikšti. Taip pat svarbu ugdyti vaiko pagarbą kitų žmonių nuomonei ir nepažeistų kitų teisių.

Aptartu laikotarpiu vaikas išgyvena pokyčių metus. Keičiasi ne tik vaiko išvaizda, gerėja fiziniai gabumai, bet keičiasi ir jų mąstymas. Vaikas ankstyvojoje vaikystėje pradeda įgyti individualumo supratimą, t.y. suprasti save kaip atskirą asmenybę su savo poreikiais. Tokio amžiaus vaikai jaučiasi ne tik šeimos nariais, bet ir įsitraukia į aktyvesnę bendravimą su bendraamžiais (Markovienė ir kt, 2004). *Vaikai stengiasi suprasti aplinkinį pasaulį, jo taisykles. Šiame laikotarpyje gimsta sąžinės, kaltės jausmas, todėl tai puikus metas ugdyti sąžiningumo, susitaikymo bei kaltės jausmų reikšmės. Kadangi ankstyvosios vaikystės laikotarpiu daugiausia vaikai praleidžia žaisdami, mūsų – tėvų, ugdytojų – pareiga vaikams sudaryti sąlygas, kurios padėtų žaidimų metu tobulėti vaiko asmenybei. Reikia nepamiršti, kad ankstyvojoje vaikystėje atsiranda nauja ugdymo aplinka be šeimos – ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kurioje vaikai praleidžia didžiąją dienos dalį ir yra visapusiškai ugdomi.*

1.4. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga – vaikų elgesio kultūros ugdymo institutas.

Ugdymas(is) neatsiejamas nuo vaiko kasdienybės, šeimos, aplinkos ir vaikų darželio gyvenimo (Neifachas, 2007). Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2011) *vienas iš švietimo tikslų* yra „išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti *doru*, siekiančiu žinių, *savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusi* žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą<...>, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus *savarankiškai kurti savo gyvenimą ir sveikai gyventi*“. Šis tikslas puikiai pabrėžia, kad *kiekviena ugdymo institucija*, nesvarbu, ar ji formaliojo švietimo, ar neformaliojo, *turi ugdyti asmenybę visapusiškai*, t. y. išugdyti visuomenėje pripažintas vertybines orientacijas, gebėjimus savarankiškai priimti sprendimus, bendravimo įgūdžius.

Ikimokyklinė įstaiga – tai bendruomenė, kur vaikas užmezga intensyvius socialinius santykius su skirtingais suaugusiaisiais ir bendraamžiais. Tai daro įtaką tolimesnei vaiko integracijai į visuomenę (Vyšniauskaitė, 2010). Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) reglamentuojama, kad ***ikimokyklinio ugdymo paskirtis*** – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius. Būtent ikimokyklinio ugdymo įstaiga yra pirmoji vaiko mokykla, kurioje jis bendrauja su savo bendraamžiais, juos mėgdžioja, lavinasi, mokosi tvarkos (Indrikonienė, 2011). ***Ikimokyklinis ugdymas skatina vaiko socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį, padeda pasiruošti mokymuisi mokykloje.***

J. Pocienė (2010), nagrinėdama K. Ušinskio ikimokyklinę pedagogiką, pabrėžė, jog pedagogas šį laikotarpį vertino kaip intensyvaus bendrojo vystymosi periodą, lemiantį tolimesnį vaiko gyvenimą. Tai tik dar labiau patvirtina, kad ikimokyklinis ugdymas švietimo sistemoje užima svarbią vietą. Pagal LR Švietimo įstatymo (2011) 7 str. 3 d. ***ikimokyklinis ugdymas teikiamas nuo gimimo iki penkių ar šešerių metų, atsižvelgiant į tai, ar tėvai pasirenka leisti savo vaiką į priešmokyklinę grupę.*** Tačiau reikia nepamiršti, kad ikimokyklinis yra neprivalomas ir Lietuvos švietimo sistemoje priskiriamas prie neformaliojo švietimo.

A. Gerčienė – Leonienė, I. Ragauskienė ir kt. (2011), kalbėdamos apie ***ikimokyklinio amžiaus*** vaikų ugdymą, pabrėžia, kad būtent šiuo amžiaus ***tarpsniu labiausiai formuojasi pažintiniai vaiko gebėjimai***, kurie lemia, kaip vaikui seksis vėlesniame gyvenime. ***Socialinis ugdymas darželyje*** – itin svarbi ***ikimokyklinukų ugdymo dalis***, nes ***apima*** ne tik ugdymo turinį, bet ir darželio grupės gyvenimą: ***grupės narių tarpusavio santykius***, aplinką, ugdymo proceso organizavimą, ***elgseną*** (Gerčienė-Leonienė, Ragauskienė, Baltakienė, 2011). Atsižvelgiant į tai, kad socialinis ugdymas apima ir tarpusavio santykius, vaikų elgseną, galima teigti, kad per socialinį ugdymą puoselėjama elgesio kultūra.

Labiausiai ***elgesio kultūra atskleidžiama per vaiko socialinę kompetenciją, kuri suprantama kaip vaiko gebėjimas suvokti save ir kitus***, savo vietą šeimoje, vaikų grupėje, ***ryšius su bendruomene***, kai kuriuos socialinius ir kultūros reiškinius, ***gimtinę, Tėvynę***; tai ***gebėjimas būti kartu su kitais, bendrauti, bendradarbiauti, draugauti***, spręsti kasdienes problemas, įveikti gyvenimo sunkumus, padėti sau ir kitiems, geriau jaustis ir gerbti save, ugdyti tautinio identiteto jausmą (Monkevičienė, 2004). ***Socialinei kompetencijai įgyti*** vaikas turi ***žinoti*** kaip ***reikia bendrauti su aplinkiniais, kaip pasirūpinti savimi, kaip elgtis viešojoje vietoje*** – visa tai įeina į vaiko elgesio kultūros ugdymą.

Bendrojoje priešmokyklinio ugdymo programoje (2002) minimos ir kitos svarbios kompetencijos: komunikavimo, sveikatos saugojimo, kurios prisideda prie vaikų elgesio kultūros ugdymo. ***Sveikatos saugojimo kompetencija*** apima įvairius vaiko gebėjimus, tuo pačiu ir

gebėjimą savarankiškai pasirūpinti asmenine higiena, saugų elgesį buityje. Sveikatos saugojimo kompetencijos ugdymą galima sieti su vaikų higienos elgesio kultūros ugdymu. **Komunikavimo kompetencija labiausiai siejasi su bendravimo kultūros ugdymu,** kadangi čia atspindi vaiko **gebėjimus bendrauti su suaugusiais, bendraamžiais, mokėjimą išreikšti savo mintis.**

*Ikimokyklinė įstaiga tenkina ir tėvų poreikius, t.y. rūpinasi, prižiūri vaikus, juos auklėja, ruošia mokyklai ir tolimesniam gyvenimui, tačiau didžiausia nauda atitenka vaikams, nes jiems čia teikiamos įvairios paslaugos: priežiūra, auklėjimas, ugdymas. Taigi **ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje** vaikai **mokomi gero elgesio, bendravimo įgūdžių, ugdomos socialinės, komunikavimo, sveikatos saugojimo, meninė bei pažinimo kompetencijos, kurios kiekviena atskirai ugdo tam tikrus elgesio kultūros įgūdžius: savarankiškumą, bendravimą, mandagumą, pagarbą, etiketą, asmens higieną.** Todėl nėra keista, kodėl ikimokyklinio ugdymo įstaiga įvardijama kaip viena iš elgesio kultūros ugdymo veiksmų.*

2. VAIKŲ ELGESIO KULTŪROS UGDYMAS IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE

2.1. Edukacinės aplinkos kūrimas.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigose svarbią poziciją vaikų ugdyme ir auklėjime turi edukacinė aplinka. **Edukacinė aplinka** – dinamiška informacinė mokymosi veiklos erdvė, sukurta ir veikiama edukatoriaus (mokytojo, auklėtojo) ir sąlygota ugdymo tikslo (Jucevičienė, 2007). Darželio aplinkoje vaikas kaupia socialinę patirtį, sprendžia išskylančias problemas, formuoja savo kompetencijas. Joje atskleidžiami vaikų santykiai su įvairiais pasaulio reiškiniiais. Taip formuojama jų intelektualinių ir praktinių įgūdžių sistema (Kuginytė-Arlauskienė, Neifachas, 2011). A. Petkevičienės (2008) nuomone, **ikimokyklinės įstaigos grupės aplinka** turi **didelę** įtaką kiekvieno vaiko ugdymosi patirčiai. Todėl pedagogų tikslas – apgalvoti, kaip turi atrodyti erdvė, kuri skatintų visapusišką vaiko raidą. Ugdymo aplinka turi būti tokia, kad vaikas galėtų augti ir ugdytis, tyrinėti, pažinti pasaulį, bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje ir su suaugusiais ir bendraamžiais. Pasak Z. Alijošienės (2003), grupės baldai ir įrenginiai turi atitikti nustatytas fiziologines normas. **Grupių patalpose turi būti sudarytos sąlygos darbinei veiklai**: šepėčiai batams valyti, rankšluosčiai vonioje, prijuostės budintiems valgomajame ir kt. Viso to reikia sėkmingam vaiko darbštumo ir elgesio kultūros įgūdžių ugdymui. Puošiant vaikų ar grupės kambarius, vestibulius, koridorius pirmiausia reikia atsižvelgti į jų funkcionavimo paskirtį.

A. Petkevičienė (2008) teigia, kad kuriant **edukacines aplinkas** ikimokyklinio ugdymo įstaigose pataria atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- Grupės erdvėje ugdytinis turi rasti viską, ko reikia žaidimams, aktyviai veiklai ir poilsiui;
- Aplinka turi būti sukurta taip, kad vaikas galėtų netrukdydamas kitiems laisvai ją keisti, pritaikyti žaidimams ir veiklai;
- Grupės aplinka turi būti jauki, žaisminga, estetiška ir kūrybiška, funkcionali, skatinanti vaikų aktyvumą, norą veikti, ugdytis;
- Grupės erdvė turi būti padalinta į mažesnes erdves, kur vaikai galėtų individualiai bei grupelėse ugdytis ir būtų paliekama erdvės jų judėjimo laisvei;
- Būtina grupės patalpas, baldus, įrangą ir ugdymo priemones pritaikyti vaikų ugdymosi netolygumams šalinti, specialiesiems ugdymo(si) poreikiams tenkinti;
- Atnaujinti grupės aplinką naujomis priemonėmis, naujais stendais.

Edukacinė aplinka turi sudaryti visas reikiamas sąlygas vaiko ugdymuisi. Jeigu vaikas gerai jaustis aplinkoje, jo ugdymas(is) turės didesnio pasisekimo.

Gerčienė-Leonienė, I. Ragauskienė, J. Baltakienė (2011) teigia, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigoje vaikas gali išmokti bendrauti ir bendradarbiauti su kitais, perprasti darželio gyvenime atsikartojantį visuomenės modelį, jo taisykles, reikalavimus ir galimybes, rasti savo vietą bendruomenėje. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ugdomos socialinės, pažinimo, sveikatos saugojimo, komunikavimo ir meninės kompetencijos. Tai vyksta ne tik vaikų žaidimo metu, bet ir per ugdomąją veiklą. **Ugdymo procesas** – nuolatinis auklėtojo ir auklėtinio bendravimas. **Bendravimas** dažniausiai vyksta per pedagoginius susitikimus, kaip „ryto ratas“ ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Kaip pedagogas sieks auklėti ugdytinius, priklauso ir nuo to, kokio rezultato sulauksime. Svarbu pasirinkti atitinkamus ugdymo (auklėjimo) metodus, kurie padėtų pasiekti svarbiausio auklėjimo tikslo – suformuoti auklėtinių kryptingumą, aktyvią jų asmenybės poziciją.

Elgesio kultūros ugdymas yra labai sudėtingas procesas, siūlantis pedagogui sąmoningai ir lanksčiai naudoti įvairius metodus. Dažniausiai yra taikomi bendrieji auklėjimo metodai, kurie įgyja kiek kitokią prasmę priklausomai nuo auklėjimo turinio, auklėtinių amžiaus ir individualių savybių (Jovaiša, 2012). Pasak A. Zaporožeco (1981), vaiko negalima išauklėti naudojant tik vieną metodą. Tam reikalingas metodų kompleksas. Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje svarbu tinkamai pasirinkti ugdymo metodus, kurie ugdytų elgesio kultūrą.

*Apibendrinant, galima teigti, kad elgesio kultūros ugdymui ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje svarbi edukacinė aplinka, kuri gali nulemti ugdymo rezultatus. **Edukacinė aplinka – tai informacinė erdvė, kurioje vaikai ir pedagogai siekia ugdymo tikslo, kaupia socialinę patirtį. Svarbu atsižvelgti į edukacinės aplinkos atmosferą, darbinę veiklą, nes visa tai gali palengvinti ar apsunkinti vaikų elgesio kultūros ugdymą. Pedagogo pareiga ne tik atsižvelgti į edukacinės aplinkos įtaką vaikų elgesio kultūrai, tačiau ir įtraukti ugdytinių šeimos narius į visą ugdymo procesą.***

2.2. Bendravimas ir bendradarbiavimas su šeima

Tėvus ir pedagogus jungia vienas tikslas – vaikų ugdymas. Vaikas kryptingai ugdomas tada, kai darniai sutaria šeima ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kai vaiko ugdymas šeimoje ir darželyje vienas kitą papildo (Petrulionienė, 2006). Žmogus negali egzistuoti be šeimos ar visuomenės. **Šeima** – gyvybės ir meilės bendruomenė, kurioje žmogus įgyja gyvenimiškos patirties ir mokosi gyventi visuomenėje (Skujienė, Steponėnienė, 2005). Tėvai – pirmasis sunkumų įveikimo, bendradarbiavimo, viskuo dalijimosi pavyzdys vaikui. **Nors pirmieji vaikų ugdytojai – tėvai, tačiau ankstyvojoje vaikystėje į ugdymo procesą įsitraukia ir ugdymo įstaiga.** Vaikai tiek namų, tiek ugdymo įstaigos aplinkoje supažindinami su savo pareigomis, kurias galima priskirti vaikų elgesio kultūros ugdymui. B. B. Grunwald ir H. V. Mc Abee (1999)

kalbėdami apie vaikų pareigas išskiria skirtingų amžiaus tarpsnių gebėjimus, kurie atitinka elgesio kultūros ugdymo sritis.

1 lentelė. **Vaikų gebėjimai pagal amžiaus tarpsnius** (sudaryta darbo autorės remiantis B. B. Grunwald ir H. V. Mc Abee (1999))

Vaiko amžius	Vaiko gebėjimai
3 – 5 metai	<ul style="list-style-type: none"> • Susitvarkyti žaislus; • Gebėjimas išsivalyti dantis, nusiplauti rankas, veidą, susišukuoti; • Gebėjimas apsirengti ir nusirengti; • Gebėjimas padengti stalą su suaugusiojo pagalba; • Nusinešti nuo stalo indus; • Naminių gyvūnų priežiūra; • Gebėjimas tvarkytis namuose (pasikloti lovą, išplauti indus, valyti dulkes ir t.t.); • Susitvarkyti kambarį;
6 – 7 metai	<ul style="list-style-type: none"> • Paprastų patiekalų gaminimasis; • Naminio gyvūno priežiūra (vedžiojimas, maitinimas); • Savarankiškas apsirengimas; • Vykdyti tėvų paliepimus (susitvarkyti, atlikti tam tikrą darbą); • Asmeninių daiktų saugojimas

Vaikai ankstyvojoje vaikystėje viską perima kaip normą, todėl tėvai šiuo laikotarpiu vienintelis ir nenuginčijamas autoritetas. Tokio amžiaus vaikai daugiau elgiasi ne kaip prašo tėvai, bet kaip tėvai elgiasi. Tėvų pareiga – ugdyti vaikų gerumą per pavyzdį. *Pagarbus bendravimas vienas su kitu, mandagumas, pagalba buityje, nuoširdumas, dėmesys artimiesiems, rūpinimasis vyresniais gali būti vaiko gyvenimo pamatas* (Lenartavičienė, 2011). Be tėvų augant vaikui elgesio pavyzdžiu tampa ir kiti asmenys – pedagogai. *Ikimokyklinio ugdymo įstaiga papildo vaiko ugdymą šeimoje: plečia socialinį vaiko patyrimą* (sudaro sąlygas veikti mažoje vaikų bendruomenėje), *padeda vaikui perimti tradicines visuomenės vertybes, taip pat atskleisti save ir savo gebėjimus bei juos ugdyti* (Melešiūtė, 2006). *Siekiant darnaus vaiko elgesio kultūros ugdymo reikalingas glaudus bendravimas ir bendradarbiavimas tarp ugdytinio šeimos ir ikimokyklinės ugdymo įstaigos.*

Glaudžiam ikimokyklinio ugdymo įstaigos *bendradarbiavimui* su šeima, pedagogai gali taikyti *įvairius būdus*: apsilankymus namuose, pokalbius su tėvais, tėvų apsilankymus grupėje, atvirų durų dienas, individualias ir grupines konsultacijas, kasdienį bendravimą atvedus ir pasiimant vaiką, bendras tėvų, vaikų ir pedagogų šventes ir renginius, išvykas, ekskursijas (Luckuvienė, 2008). Taip pat ikimokyklinio ugdymo įstaigos bendruomenei reikėtų aktyviau siekti pristatyti visuomenei savo veiklą, įvairesnes pedagogines paslaugas, stengtis atitikti visuomenės poreikius, apjungti pastangas keičiant požiūrį į ugdymo įstaigas, stiprinti partnerystės ryšius su socialine aplinka (Balčiūnaitė, 2004). *Vaikui labai svarbu, kad ir namuose, ir darželyje požiūris į jo auklėjimą nesiskirtų. Darželio pedagogai ir tėvai siekia*

vieno *bendro tikslo* – *sėkmingai užauginti savarankišką vaiką, atsakingą asmenybę* (Bužauskaitė, 2011). Šeima ir ikimokyklinė institucija yra ta socialinė aplinka, kuri daro ypatingą įtaką vaiko asmenybės formavimuisi.

2 lentelė. **Bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais formos** (sudaryta darbo autorės remiantis E. Bužauskaite (2011), R. Vigėliene (2007), R. Kvėderiene (2011))

<i>Forma</i>	<i>Paskirtis</i>
<i>Tėvų susirinkimai</i>	Tėvų susirinkimai gali būti: <i>informaciniai</i> (dažniausiai būna oficialūs, kuriuose siekiama perduoti ar surinkti informaciją); problemų sprendimo (organizuojami tam tikrai problemai spręsti, kaupti informaciją); sprendimo priėmimo. Ši bendravimo forma daugiau naudojama, kai norima rasti ar priimti bendrą sprendimą kartu su visais ugdytinių tėvais.
<i>Tėvų pedagoginis švietimas</i>	Pedagoginės ir psichologinės literatūros parodos, paskaitos įvairiomis temomis, disputai, konferencijos, kurių metu tėvams suteikiama informacija apie vaikų ugdymą. Elgesio kultūros ugdymui dažniausiai naudojamos literatūros parodos, kurių metu tėvai supažindinami su įvairia literatūra apie vaikų ugdymą.
<i>Informacijos sklaidymas</i>	Elgesio kultūros ugdymui puikiai tinkanti bendravimo forma, nes tai įvairios informacijos perteikimas: skrajučių, supažindinančių su darbo planais, informuojančių apie ugdymo ir ugdymosi turinį, vertinimo normas, plakatų, apie vaikų elgesio kultūros ugdymo būdus.
<i>Susirašinėjimas</i>	Vaikų elgesio kultūros ugdymui gali būti naudojamas, siekiant perteikti tėvams informaciją apie jų vaikų ugdymo(si) rezultatus, elgesį grupėje. Gali būti susirašinėjimai vaikų pasiekimų knygelėse, darbų segtuvuose (jei juos turi).
<i>Pokalbiai</i>	Tai populiarus bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais metodas, kurio metu galima diskutuoti vaikų elgesio kultūros ugdymo klausimais, nes tai neįpareigojantis bendravimas. Šis metodas skirtas ir informuoti tėvus apie vaiko ugdymo(si) procesą, problemas, elgesį bei yra puiki priemonė geriau pažinti ugdytinio šeimą.
<i>Anketiniai tyrimai</i>	Retai naudojamas bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais metodas. Dažniausiai naudojami, kai norima surinkti greitą informaciją tam tikrais klausimais: ugdymo proceso, turinio ir kt. anketiniai tyrimai gali padėti išsiaiškinti tėvų požiūrį apie vaikų elgesio kultūros ugdymą, jo svarbą ir į tai atsižvelgus organizuoti ugdymo(si) procesą.

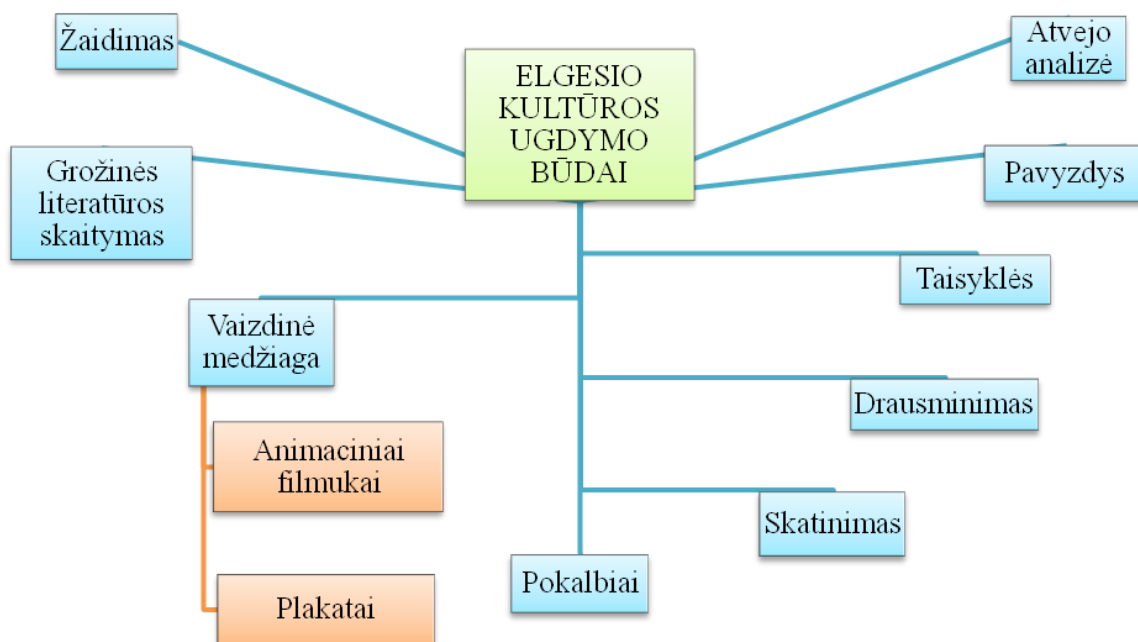
Anot E. Kuraitės (2012), vaikai tėvus suvokia, kaip tobulus ir visažinius, todėl elgesį, kurį vaikai mato savo aplinkoje, jie supranta kaip teisingą ir tinkamą. Matydami, kaip elgiasi tėvai, vaikai mokosi, kaip elgtis galima, o kaip ne. Taigi svarbu nuolat stebėti savo elgesį, kurio „netyčia“ galite išmokyti vaiką. *Rodydami pavyzdį, kaip reikia bendrauti su pedagogais, tėvai ugdo ne tik bendradarbiavimo įgūdžius, bet ir pagarbą vyresniems, mandagumą, atsakingumą.* Todėl glaudus bendradarbiavimas su ugdymo įstaiga gali padėti užkirsti kelią netinkamam vaiko elgesiui.

Tėvų ir ugdymo įstaigos bendravimas ir bendradarbiavimas vaiko ugdymo klausimais svarbus tuo, kad abi šalys siekia vaiko gerovės. Elgesio kultūros ugdymui pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas ypač svarbus, nes ankstyvojo amžiaus vaikai yra imlūs ir imituoja sau artimiausius asmenis. Nuo rodomo pavyzdžio, įdėtų pastangų priklauso ar vaikas užaugs kultūringas, tinkamai besielgiantis asmuo.

2.3. Būdai, kuriais ugdoma vaikų elgesio kultūra

Ugdymas suprantamas kaip nuolatinis bendravimas tarp pedagogo ir auklėtinio. Viskas – žinios, įgūdžiai – gyvenime išmokstama per įvairias veiklas. *Ugdymas sudėtingas ir ilgas*

procesas, todėl siekiant užsibrėžtų tikslų naudojami įvairūs ugdymo metodai. Kiekvienas iš jų skiriasi savo pobūdžiu ir veiksmingumu.

2 pav. Elgesio kultūros ugdymo būdai

(Sudaryta darbo autorės remiantis D. Malinauskiene (2014), N. Bražiene (2012), R. Čirplienė, G. Mažeikis (2010), D. Cramm (2005), E. Kuraitė-Žiškė (2014), N. Petrylienė, J. Smilgienė (2013), L. Jovaiša (2012), M. Neifert (2011), R. Česynienė, M. Laužikas ir kt. (2010))

Žaidimai įvairiais žmogaus amžiaus tarpsniais užima reikšmingą vietą, tačiau ikimokykliniame amžiuje žaidimas įvardijamas kaip pagrindinė ir vaikui prieinamiausia veikla, atitinkanti to amžiaus vaiko mąstymą, emocionalumą, poreikį bendrauti (Malinauskienė, 2014). **Žaidimas** taip pat *inspiruoja veikti, kaupti, plėtoti turimą patirtį; įgytus įgūdžius ir patirtus įspūdžius transformuoti, analizuoti, apibendrinti* (Plytnykienė, 2012). Stebėdami vaikus galime pamatyti, jog žaidimuose daug kasdienės veiklos, kurios yra šeimos aplinkoje. J. Pikūnas (2001) mini, kad *per žaidimus atsiskleidžia vaiko asmenybės savybės, taip pat žaidžiant stiprėja vaiko atmintis, dėmesys, skatinama protinė veikla* (Pikūnas ir Palujanskienė, 2001). *Per žaidimus galime greitai pastebėti vaiko būdo bruožus, elgesį įvairiose situacijose*. Vaikui tai nėra darbas, o visiškai naujo ir dažnai paslaptingo pasaulio pažinimo būdas, nes nėra ribos tarp žaidimo ir kūrybos. **Žaidimų metu vaikai įgyja naujų sugebėjimų, įgūdžių, vertybių, naujos patirties, ugdoma motorika, kalba, vaizduotė, lavinami protiniai sugebėjimai, išsąmoninamos elgesio normos, taisyklės, vertybės (Kuginytė-Arlauskienė, 2011). **Žaidžiant** taip pat *ugdoma vaiko savivertė, saviraiška, saviakla, atsakomybės, pareigos jausmas* (Plytnykienė, 2012).**

Grožinės literatūros skaitymas, pasakojimai, pasak A. Zaporožeco (1981), taip pat prisideda prie elgesio kultūros ugdymo. *Pasakos* – tai kūriniai, kurie formuoja vaiko asmenybę, nes jis paprastai tapatinasi su pasakos veikėjais, perima jų moralės nuostatas, mąstymo ir veikimo būdus; sekdamas pasakos herojais, vaikas atranda savo tapatybę – kas jis yra ir kuo norėtų būti (Bražienė, 2012). *Pasitelkus pasakas galima vaikui padėti įveikti emociškai sunkias situacijas. Iš pasakų vaikai mokosi taisyklių, tinkamo elgesio, sužino daug drąsos, kilnumo, gėrio pavyzdžių. Vaikas ne tik mokosi suprasti tikrovę, bet sužino, kaip ją pakeisti* (Lesinskienė, Karalienė, 2008). Analizuojant įvairių autorių mintis apie pasakų įtaką vaikų vystymuisi, galima išskirti, kodėl verta ir būtina vaikams skaityti pasakas ar sekti įvairius pasakojimus:

1. *Pasakos moko vaikus kaip reikia elgtis susidūrus su sunkumais*. Ikimokykliniame amžiuje vaikai sunkiai supranta, kodėl taip nutiko ir kaip reikėtų toliau elgtis, kad vėl viskas būtų gerai. Klausydamiesi pasakų vaikai savo išgyvenimus prilygina pasakų herojams.

2. *Pasakos ugdo vaikų emocinį lankstumą*. Nors pasakose daugiausia istorijų baigiasi laimingai, jose vis tiek gausu epizodų, kur veikėjus ištinka nelaimės. Vaikai turi suprasti, kad nelaimės ištinka visus ir reikia mokėti jas išspręsti. Klausydamiesi pasakų vaikai ugdomi emocinį tvirtumą, kuris pasireiškia sunkių išgyvenimų metu.

3. *Pasakos peržengia kultūrų ribas*. Pasaulyje gausu įvairių pasakų, kurios yra savitos savo kultūrai. Skaitydami įvairių kultūrų pasakas, vaikai mokosi būti tolerantiški, pasaulietiški.

4. *Pasakos – pamokančios*. Kiekvienas vaikas turi savo mylimiausią pasaką ir mažiausiai patinkančią. Jei paklaustume, kodėl taip yra, jie pateiktų atsakymą, kuris, jų manymu, būtų logiškiausias. Reikia pripažinti, kad kiekviena pasaka turi užslėptą mintį, kurią autorius norėjo perteikti. Ne visada viena ar kita pasaka priimtina, todėl vaikus reikia mokyti į jas žiūrėti iš kritiko pusės ir ne tik tikėti viskuo, kas yra pasakojama (Taylor, 2012).

Kitas svarbus elgesio kultūros ugdymo būdas – *vaizdinės medžiagos naudojimas (animaciniai filmukai ir plakatai)*. *Animacinių filmukų įtaka vaikams* ne tokia jau maža kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Jie *atlieka didžiulį vaidmenį formuojant asmenybę*, kuri turės realiame gyvenime prisitaikyti prie egzistuojančių visuomenėje normų (Šadiul, 2011). *Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje animacinius filmus, vaizdo įrašus galima naudoti siekiant padėti vaikams suprasti tam tikrus reiškinius, vertybes, elgesio normas*. Tačiau *svarbiausia tinkamai atrinkti vaizdinę medžiagą*, nes filmai turi ne tik teigiamą įtaką vaiko vystymuisi. Dalis *animacinių filmų scenų tiesiogiai pristato pamokančius vaizdelius, kuriuos jaunas žiūrovas gali įsisavinti kaip pozityvią vertę, o kita dalis gali perteikti neigiamo elgesio modelius* (Čirplienė, Mažeikis, 2010). Be filmų, animacijos taip pat įtakos vaiko elgesio kultūros ugdymui turi *vaizdinė medžiaga – plakatai*. Tai dažniausiai matomi sveikos mitybos, tinkamos higienos

plakatai, kurie moko vaikus tinkamai pasirūpinti savo sveikata, išvaizda. Taip pat ikimokyklinėse ugdymo įstaigos grupėse galima pamatyti grupės taisyklių plakatus, kurie turi didžiausią reikšmę ugdant vaikų elgesio kultūrą.

Reikia nepamiršti dažniausiai taikomo elgesio kultūros ugdymo metodo – **pokalbio**. Anot V. Rajecko (1999), **pokalbio tikslas** – kelti tokius klausimus bei nukreipti ugdytinių mintis tokia linkme, kuri padėtų ugdyti savarankišką mąstymą, atgamintų žinias, sietų jas su turima patirtimi. **Svarbu atsiminti**, jog **pokalbio pagrindas – vienas kito gerbimas**. Pokalbiui reikia laiko ir atidumo, todėl kalbantis su vaiku reikia visą dėmesį atiduoti vaikui (Cramm, 2005). **Pokalbis skatina vaikus suprasti ne tik kitų jausmus, emocijas, bet ir savo**. Gebėdami atpažinti kitų emocijas ir kontroliuoti savo, **vaikams lengviau užmegzti glaudžius santykius su bendraamžiais** (Hughes, Leekam, 2004). Ankstyvosios vaikystės laikotarpiu vaikai linkę galvoti, kad visi mąsto kaip ir jie. Tačiau pokalbio metu su aplinkiniais mokosi suprasti, kad ne visi turi tas pačias vertybes, nuomonę bei pažiūras. Kalbėdamiesi su suaugusiaisiais vaikai mokomi suprasti žmonių individualumą, patirties skirtingumus, todėl pokalbis padeda ugdyti vaikų empatiškumą (Haris, 2005).

Pokalbis taip pat moko vaikus spręsti iškilusias problemas. Nuoširdus bendravimas padeda vaikui pamatyti, kaip jų elgesys veikia kitus asmenis, moko supratingumo, išklausymo (Epstein, 2009).

Skatinimo sistema – tai viena iš pasaulyje dažniausiai naudojamų strategijų, padedančių vaikams įgyti naujų įgūdžių ir keisti elgesį. Dažniausiai tokiose sistemose naudojamos elgesio lentelės, žetonai ar kitos priemonės, kurios vaikui padeda suprasti, kokį paskatinimą jis pelnė. Ši sistema veiksminga vaikams nuo dvejų metų ir turi būti pritaikyta pagal jų amžių ir asmeninius ypatumus (Kuraitė-Žiškė, 2014). L. Jovaišos (2007) nuomone, „**skatinimas – auklėjimo metodas, kai stiprinama veiklos ir elgesio motyvacija tenkinant dvasinius ir materialinius poreikius, norus, interesus, žadinant teigiamas emocijas, didinant socialinį prestižą. Tam naudojamos dvasinės (moralinės) ir materialinės skatinimo priemonės**“. Kai vaikui rodomas dėmesys, jis įgyja daugiau pasitikėjimo savimi ir jaučia savo vertę. Tai taip pat sukuria gerą vaikų ir ugdytojų ryšį. **Paskatinimas** padeda vaikui skirti gėrį nuo blogio, leidžiamą nuo draudžiamo. I. Bagonienė (2008) teigia, kad tinkamai pasiėlgusį vaiką reikia pagirti iškarto žodžiu, prisilietimu. Taip vaikas patirs, kad tam tikras jo elgesys vertinamas teigiamai. Pasak O. Monkevičienės (2010), vaiko geranoriškumą, norą elgtis tinkamai tuo pačiu skatina ir artimas pozityvus ryšys su pedagogais. Vaikas elgiasi prideramai, nes nenori skaudinti jam artimų žmonių, kuriuos myli, gerbia. Šį artimą ryšį su vaiku pavyks išlaikyti, jei ugdytojai skirs laiko vaiko išklausymui, pasiekimų įvertinimui. Skatinimo metodas svarbus ir dėl to, kad **skatinant palaikomos vaiko pastangos kreipti savo veiklą pedagogo norima linkme**, kad vaikas pajustų

socialinį pripažinimą, neabejotų savo veiksmų teisingumu – taip formuojasi socialiai reikšmingas požiūris į darbą ir tarpusavio santykius (Petrylienė, Smilgienė, 2012).

Z. Alijošienė (2003) mano, kad vaikų elgesio kultūros ugdymas labai sudėtingas procesas, kuris reikalauja lanksčiai ir sąmoningai naudoti įvairius metodus. Kitas mažiau naudojamas *elgesio kultūros ugdymo metodų – drausminimas*. Jis siejamas su mokymu. Tai struktūra, kuri padeda vaikui įsilieti į realųjį pasaulį laimingai ir efektyviai. *Efektyvus ir teigiamas drausminimas suprantamas kaip vaikų mokymas, parama link savarankiškumo, o ne vertimas paklusti kito valiai*⁶. *Drausminimo paskirtis* – nustatyti leistino vaiko elgesio ribas ir pataisyti netinkamus veiksmus. *Drausminimas turėtų padėti vaikui išsiugdyti savo elgesio kontrolę*. Tik kasdieninis mokymas ir pavyzdys, kaip reikia tinkamai reikšti savo emocijas, aiškinimas, kodėl negalima muštis, rėkti, kandžiotis, nuosekliai taikomos taisyklės ir apribojimai pamažu padeda vaikui suprasti savo elgesio poveikį kitiems žmonėms, išmokti deramai reikšti savo jausmus bei tenkinti norus (Petrylienė, Smilgienė, 2013).

Renginys – vientisas, laike ir erdvėje apribotas žodžių, veiksmų, vaizdų junginys, skirtas tam tikrai temai atskleisti ir išreikštas atitinkamomis priemonėmis ir metodais (Paulavičiūtė, 2008). Pasak L. Jovaišos (2012), *renginys – auklėjimo vyksmo struktūrizuota forma, kai, panaudojant auklėjimo turinį, principus ir metodus, siekiama vertingo tikslo*. Renginiai taip pat padeda ugdyti elgesio kultūrą, nes jų metu vaikai mokosi bendruomeniškumo, pagarbos. Renginiai gali būti skirstomi pagal tai, kokie auklėjimo metodai dominuoja: *rodomieji renginiai* (kino, spektaklių žiūrėjimas, parodų lankymas); *sakytiniai* (susirinkimai, įvairios šventės, minėjimai ir kt.); *veikdinamieji auklėjimo renginiai* (veikdinimo formos – mandagumo, etiketo mokymas(is), ugdymo(si) sąlygų organizavimas ir kt.) (Jovaiša, 2003). *Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje dažniausiai organizuojami sakytiniai renginiai* (įvairūs švenčių minėjimai, popietės, konferencijos, diskusijos), kurie prisideda prie elgesio kultūros ugdymo.

Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje taip pat naudojamas ir *taisyklių ugdymo metodas*. Įvairaus amžiaus vaikams reikalingos *taisyklės, padedančios kontroliuoti elgesį*, kol jie auga. Ankstyvosios vaikystės vaikai nuo prigimties smalsūs, todėl taisyklių sukūrimas padeda juos apsaugoti nuo nelaimingų atsitikimų, tai taip pat ugdo tinkamą elgesio modelį.⁷

M. Neifert (2011) pateikė priežastis, kodėl svarbu sukurti ir laikytis taisyklių ankstyvoje vaikystėje:

⁶ Effective discipline for children. Prieiga per internetą:

<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2719514/pdf/pch09037.pdf>>.

⁷ Zagata, D., Media, D. Importance of consistent rules for kids. Prieiga per internetą: <<http://everydaylife.globalpost.com/importance-consistent-rules-kids-1936.html>>.

- Tvirtos taisyklės padeda vaikams suprasti, kad suaugusieji palaiko kontrolę: vaikams reikia suprasti, kad tėvai ar ugdytojai kontroliuoja jų elgesį, poreikius.

- Taisyklės padeda vaikui pasiruošti sudėtingam suaugusiojo gyvenimui: taisyklių laikymasis padeda vaikams išmokti tinkamo elgesio modelių, kurie skatina laikytis visuomenėje priimtinių normų.

- Taisyklės moko tinkamo bendravimo įgūdžių: etiketo taisyklės padeda vaikui išmokti pagrindinių manierų kaip pasisveikinti, atsiprašyti, padėkoti.

- Taisyklių laikymasis skatina vaikų pasitikėjimą savimi ir atsakomybės jausmą: žinodami savo ribas vaikai pradeda įprasti jų laikytis.

Tam tikros taisyklės ugdo atsakomybės jausmą (pvz., susitvarkyti savo darbo vietą). **Taisyklės gali būti kuriamos įvairaus pagrindo: elgesio taisyklės, saugumo taisyklės, namų ruošos taisyklės, bendravimo taisyklės, mandagumo taisyklės** (žiūrėti 6 PRIEDAS). Kiekvienos jos ugdo **atskiras vaikų elgesio kultūros bruožus: mandagumą, atsakingumą, pagarbą, atsakomybę**. Be pagrindinių etiketo taisyklių vaikams reikalingos ir namų bei ugdymo taisyklės. **Sukurtos taisyklės padeda nustatyti vaikų elgesio ribas**. Ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje kiekviena grupė turi savo elgesio taisykles, kurios apibrėžia vaikų elgesį grupėje.

Ankstyvojoje vaikystėje vaikai stebi ir imituoja artimiausius asmenis, todėl kitas elgesio kultūros ugdymo būdas – **suaugusiųjų ir bendraamžių pavyzdys. Pavyzdžio metodas** naudojamas siekiant perteikti tam tikrus (ugdant elgesio kultūrą gero elgesio, mandagumo, pagarbos ir kt.) modelius. L. Jovaišos (2012) nuomone, asmeniniam pavyzdžiui skiriama skirtinga vieta metodų, priemonių ir formų klasifikacijoje, nes vieniems pedagogams tai yra auklėjamoji priemonė, kitiems – metodas, tretiems – nei metodas, nei priemonė. **Šis metodas reikalauja iš auklėtojo tinkamai panaudoti savo asmenybės saviraiškos priemones: kalbą, valią, jausmus, temperamentą, charakterį, sugebėjimus, žinias**. Mūsų, kaip ugdytojų, pareiga – rodyti tinkamą pavyzdį vaikams, kad jie perimtų mūsų tinkamo elgesio modelius ir juos pritaikytų savo gyvenime. Jei vaikai matys, kad mes elgiamės pagarbiai su kitais žmonėmis, visada ištiesiame pagalbos ranką, maloniai bendraujame, didelė tikimybė, kad tokius elgesio modelius jie perims⁸. **Pavyzdžio auklėjamoji vertė sudaro tai, kad vaikai, žavėdamiesi teigiamu pavyzdžiu, kaupia gero elgesio patirtį, įtvirtina psichikoje vertingus elgesio motyvus** (Bitinas, 2004). Reikia nepamiršti, kad elgesio modelių išmokstama ir iš tėvų, todėl svarbu nuolatos reguliuoti savo elgesį ir namų aplinkoje, rodyti vaikui, kaip reikia tinkamai elgtis vienoje ar kitoje situacijoje.

⁸ Hatter, K., Media, D. How Parent's Examples Affect Kids. Prieiga per internetą: <http://everydaylife.globalpost.com/parents-examples-affect-kids-4270.html>.

Mažiau taikomas ugdymo metodas – *situacijų (atveju) analizė*. *Atvejo analizė* – mokymo metodas, orientuotas į gebėjimus realioje situacijoje taikyti įvairias žinias, kuomet svarbiausiais atvejo analizės objektais tampa besimokančiojo funkcijos, veikla, atsakomybė ir profesionalumas (Česynienė, Laužikas ir kt., 2010). Nors labiausiai šis ugdymo metodas ir taikomas mokyklose ir universitetuose, ikimokyklinės ugdymo įstaigos neretai naudoja lengvesnio pobūdžio situacijos (atvejo) analizę. *Tai padeda vaikams mokytis loginio mąstymo, problemų sprendimo būdų, savo mintis išreikšti žodžiais.*

Išskiriamas atvejų klasifikavimas pagal jų tikslus. Nors jų yra šeši, daugiausia ikimokyklinėje įstaigoje galima pritaikyti šiuos:

- *Aprašomieji atvejai* – pateikiamas vienas konkretus atvejis, kuris siekia sukurti diskusiją. Jei žiūrėsime iš ikimokyklinio ugdymo pusės, šis atvejo analizės tipas gali būti naudojamas kaip pagalbinė priemonė kalbantis su vaikais apie tam tikrą atvejį, elgesį, kuriuo norima parodyti, koks elgesys geras, o kuris blogas.

- *Sprendimo priėmimo atvejai* – šiuo atveju vaikai turi atsakyti į užduotą klausimą, pateiktą problemą ir paaiškinti, kaip tai bus įgyvendinama.

- *Atvejai, numatantys praktinių žinių panaudojimą* – tai atvejo analizė, kurioje vaikas gali panaudoti jau turimas žinias ir įgūdžius (Česynienė, Laužikas ir kt., 2010).

Kiekviena pasirinkta situacija ar atvejis, kurį norima analizuoti kartu su ikimokyklinio amžiaus vaikais, padeda ugdyti elgesio kultūrą, nes pateikus istoriją, vaikai gali išgirsti, koks elgesys visuomenėje laikomas priimtiniu, o kuris ne. *Situacijos (atvejo) analizė – puiki priemonė mokant vaikų atsakingumo, atsargumo, pagarbos.* Reikia tinkamai parinkti situacijas, kurios būtų suprantamos ir aiškios vaikams siekiant ugdymo sėkmės.

Elgesio kultūros ugdymas ankstyvosios vaikystės amžiaus tarpsnyje svarbus tuo, kad tai apima visumą žmonių elgesio formų, tarpusavio santykių sritį. Elgesio kultūros žinios padeda žmogui suvokti pasaulį, susiorientuoti įvairiose situacijose, puoselėti pagrindines dorybes: gerumą, žmogiškumą, teisingumą, sąžiningumą, kolektyviškumą, darbštumą, drausmingumą, kuklumą, mandagumą. Ugdydami tinkamus elgesio, bendravimo bei higienos įgūdžius, vaikai taps savarankiški, kultūringi, atsakingi, garbingi visuomenės nariais.

Ikimokyklinio ugdymo įstaiga vaikų elgesio kultūros ugdymo veiksnys, nes čia jie praleidžia didžiąją dienos dalį, užmezga naujus santykius su suaugusiais, bendraamžiais, tenkina prigimtinius poreikius. Pedagogo pareiga – tinkamai parengti edukacinę aplinką taip, kad ji atitiktų vaiko fiziologinius, psichologinius gebėjimus ir norus. Be to, svarbu palaikyti glaudžius bendravimo ir bendradarbiavimo santykius su ugdytinių tėvais, nes tik bendras ugdymo tikslas – vaiko gerovė – gali padėti išugdyti dorą elgesio asmenybę.

Ugdymo procesas yra ilgas ir sudėtingas, pateikiamos įvairios metodikos, palengvinančios visą procesą. Siekiant ugdyti elgesio kultūrą, ugdymo procese naudojami įvairūs auklėjimo metodai. Kiekvienas iš jų padeda ugdyti vaikų savarankiškumą, atsakingumą, pakantumą, pagarbos jausmą. Nereikia pamiršti, kad visi išvardinti ugdymo metodai lavina loginį mąstymą, kūrybiškumą, padeda ugdyti tinkamo bendravimo įgūdžius. Mokslinėje literatūroje galima rasti daug informacijos apie ugdymo metodus, būdus ar formas. Pedagogo pareiga tinkamai juos atrinkti ir pritaikyti.

3. ELGESIO KULTŪROS UGDYMO RAIŠKA ŠIAULIŲ RAJONO X LOPŠELYJE–DARŽELYJE: EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika

Siekiat atskleisti vaikų elgesio kultūros ugdymo svarbą ir būdus ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Šios tyrimo strategijos realizavimui ir įgyvendinimui prirėikė dviejų tyrimo etapų :

I tyrimo etapas vyko 2014 m. gegužės mėn. Šio etapo metu buvo analizuojamas X lopšelio – darželio strateginis 2013 – 2015 m. veiklos planas (1 PRIEDAS), 9 grupių ilgalaikiai 2013 – 2014 ugdomosios veiklos planai (3 PRIEDAS), 2013 m. ikimokyklinio ugdymo programa „Eglutės takeliu bėga vaikystė“ (2 PRIEDAS). Tuo pačiu metu buvo atlikta edukacinių aplinkų analizė (stebėjimo metodo principu).

Šio tyrimo etapo metu buvo siekiama atskleisti, kokius tikslus ikimokyklinio ugdymo institucija išsikelia ir kaip planuoja savo veiklas, kad pasiektų reikiamų rezultatų vaikų elgesio kultūros ugdymo aspektu.

II tyrimo etapas vyko 2015 m. kovo – balandžio mėn. Buvo atliekama X lopšelio – darželio 10 grupių pedagogių apklausa, kuria buvo siekiama išsiaiškinti, kokiais būdais ugdoma elgesio kultūra ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Tyrimo instrumentas – atviro tipo apklausa, skirta išsiaiškinti, kaip pedagogės kasdieninės veiklos metu ugdo vaikų elgesio kultūrą ir koks yra jų požiūris į vaikų elgesio kultūros ugdymo aspektu ankstyvajame amžiuje. Kadangi darbo autorė dirba pedagoge darželyje, buvo galima tikėtis, kad toje įstaigoje dirbančios auklėtojos ja pasitiki ir atvirai atsakys į pateiktus klausimus.

Tyrimo etika – atliekant ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų anketos content analizę parengtas instrumentarijus – kodavimo blankas, į kurį įtraukti duomenys apie tiriamąjį. Kodavimo blanke koduojamas tiriamojo klausimynas – (P1). Raidė P rodo, kad šiame klausimyne užkoduotas tam tikros pedagogės požiūris. Antrasis žymuo – 1, nurodo kelintas tai yra klausimynas iš viso sąrašo tyrime dalyvavusių pedagogių. Atliekant ugdymo įstaigos dokumentų analizę taip pat buvo koduojami nagrinėjami ilgalaikiai 2013 – 2014 m. ugdomosios veiklos planai. Kodavimo blanke koduojamas grupės ilgalaikis 2013 – 2014 m. ugdomosios veiklos planas – (V1). Raidė V rodo, kad šiame plane užkoduota tam tikros grupės veikla, o antras žymuo – 1 nurodo, kurios grupės planas analizuojamas.

3.1.1. X LOPŠELIO – DARŽELIO DOKUMENTŲ ANALIZĖ

Siekiant išsiaiškinti, kaip elgesio kultūra yra ugdoma X lopšelyje – darželyje, buvo analizuojamas šios institucijos 2013 -2015 m. strateginis planas, 9 vaikų grupių ilgalaikiai ugdymo 2013 – 2014 veiklos planai bei 2013 m. ikimokyklinio ugdymo programa „Eglutės takeliu bėga vaikystė“. Visi išvardinti dokumentai padėjo atskleisti, kaip X lopšelyje – darželyje vyksta elgesio kultūros ugdymas.

- Strateginis veiklos planas skirtas numatyti veiklos tikslus, kuriuos įgyvendinant per 2013 - 2015 m. stengiamasi pagerinti ugdymo proceso organizavimą. Strateginiame plane pateikiama ugdymo įstaigos misija, vizija, išskelti tikslai ir uždaviniai, kuriais bus siekiama pasiekti tikslų. **Misija – tai glaustai apibrėžta organizacijos paskirtis arba išorinė funkcija** (Kvedaravičius, 2006). X lopšelio – darželio **strateginio plano misija** – „teikti ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą, padėti šeimai ugdyti sveiką, aktyvų, **savimi ir savo gebėjimais pasitikintį, stiprią pažinimo motyvaciją turintį vaiką**. Sudaryti sąlygas vaiko socializacijai, fizinių, psichinių ir dvasinių galių harmoningam skleidimuisi“. Įstaigos strateginio plano **vizija** – „moderni ikimokyklinio ugdymo mokykla, greitai reaguojanti į visuomenės poreikius, interesus, siekianti suteikti vaikui etninės kultūros, sveikos gyvensenos pradmenis ir sudaryti prielaidas tolesniam vaiko ugdymuisi“. Žvelgiant į 2013 – 2015 m. strateginio plano misiją ir viziją galima daryti prielaidą, kad **ugdymo įstaiga labiausiai orientuojasi į vaiko sveikatos saugojimo kompetencijos ugdymą, o ne į elgesio kultūrą**. Tačiau sveikatos saugojimo kompetencija iš dalies prisideda prie elgesio kultūros, t.y. higienos įgūdžių ugdymo. **Ugdymo įstaiga strateginiame plane išsikėlė du ugdymo tikslus bei uždavinius**.

3 lentelė. X lopšelio – darželio 2013 – 2015 m. strateginio plano tikslai ir uždaviniai

1. tikslas: Gerinti ugdymo kokybę, užtikrinant ugdymo kaitą	2. tikslas: Užtikrinti sveikas ir saugias vaikų ugdymo(si) sąlygas
Uždaviniai	
1. Sudaryti sąlygas sėkmingam ugdymo proceso organizavimui;	1. Tobulinti sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencijos įgūdžių įtvirtinimą;
2. Užtikrinti ugdymo individualizavimą, atsižvelgiant į vaiko poreikius, gebėjimus, tėvų lūkesčius;	2. Turtinti ugdymo(si) aplinką, atsižvelgiant į vaikų ugdymo(si) poreikius;
	3. Išplėtoti įstaigos socialines paslaugas;
	4. Aktyvinti pedagogų ir šeimos bendravimą bei bendradarbiavimą stiprinant vaikų sveikatą;
	5. Išplėtoti partnerystę keičiantis sveikatos saugojimo kompetencijos ugdymo patirtimi;

Tikslai orientuojasi į ugdymo turinio gerinimą (sudaryti sąlygas sėkmingam ugdymo proceso organizavimui; užtikrinti ugdymo individualizavimą, atsižvelgiant į vaiko poreikius, gebėjimus, tėvų lūkesčius), sveikos aplinkos kūrimą (tobulinti sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencijos įgūdžių įtvirtinimą; turtinti ugdymo(si) aplinką, atsižvelgiant į vaikų

ugdymo(si) poreikius) bei bendradarbiavimą su ugdytinių šeimomis ir socialiniais partneriais (išplėtoti įstaigos socialines paslaugas; aktyvinti pedagogų ir šeimos bendravimą bei bendradarbiavimą stiprinant vaikų sveikatą; išplėtoti partnerystę keičiantis sveikatos saugojimo kompetencijos ugdymo patirtimi). Strateginiame plane išskelti tikslai ir uždaviniai tarpusavyje dera ir atspindi ugdymo įstaigos veiklos misiją.

Išanalizavus lopšelio – darželio 2013 – 2015 m. strateginį planą, galima daryti prielaidą, kad daugiausia įstaiga orientuojasi į sveikatos saugojimo kompetencijos ugdymą, o elgesio kultūros ugdymas neatsiskleidė.

- Taip pat buvo analizuojama ugdymo įstaigos 2013 m. ikimokyklinio ugdymo programa „Eglutės takeliu bėga vaikystė“. Skirtingai nei strateginiame plane, daugiau informacijos apie elgesio kultūros ugdymą galima rasti šios įstaigos ugdymo programoje. Visas ikimokyklinio **ugdymo turinys** planuojamas pagal penkias: **sveikatos saugojimo, socialinę, komunikavimo, pažinimo, meninio ugdymo(si) – kompetencijas**. Kiekvienos kompetencijos ugdymas aptariamas atskirai su individualiais uždaviniais bei siekiamais vaikų gebėjimais. Šios įstaigos išskeltas **tikslas** – „*kurti sąlygas padedančias vaikui tenkinti prigimtinius kultūros, sveikatos, etninius, socialinius, pažintinius poreikius, atsižvelgiant į pažangiausias mokslo ir visuomenės raidos tendencijas*“. X lopšelio - darželio išskeltas tikslas leidžia išvelgti **įstaigos siekį išugdyti kultūringą, sveiką bei nebijantį bendrauti visuomenės narį**. Tai jau atskleidžia, kad ugdymo įstaigai svarbus vaikų elgesio kultūros ugdymas. Tikslui pasiekti ugdymo programoje pateikti penki uždaviniai, iš kurių du galima priskirti prie **elgesio kultūros ugdymo**:

- *Sudaryti sąlygas perimti tautos kultūros vertybes, ugdyti pagarbą savo kultūrai, tautinę savimone;*

- *Atskleisti ir ugdyti vaiko gebėjimus puoselėti individualybę, padėti įgyti bendravimo įgūdžių, skatinti savarankiškumą, iniciatyvumą ir kūrybiškumą.*

Iš pateiktų uždavinių galima išvelgti, jog lopšelis – darželis vaikų elgesio kultūros ugdymą organizuoja per veiklos, bendravimo kultūrą bei auklėjimą tautai ir visuomenei.

Lentelėje (4 lentelė) pateikiamos ugdymo(si) kompetencijos, kurios daugiausia orientuojasi į elgesio kultūros ugdymą.

4 lentelė. Elgesio kultūros ugdymo ypatumai X lopšelio – darželio ikimokyklinio ugdymo programoje

UGDYMO(SI) KOMPETENCIJA	UŽDAVINIAI	SIEKIAMI VAIKŲ GABUMAI	PAGRINDIMAS
Socialinė kompetencija	Ugdyti vaiko gebėjimus reikšti <i>savo jausmus, nuomonę, teises, tikėtis savo sėkme, tapti aktyviam, savarankiškam, kūrybingam ir atsakingam;</i>	<i>Gerbti kitus žmones,</i> suvokti, kad kiekvienas gali mąstyti kitaip; <i>Žinoti, kad dauguma žmonių elgiasi dorai pagal</i>	Kadangi elgesio kultūra yra dorinio ugdymo sudėtinė dalis ir tarpusavyje susiję, J. Pocienė (2010)

	<p><i>Igyti bendravimo ir bendradarbiavimo patirties, žaisti greta ir drauge;</i> <i>Gerbti šeimą, draugus, kaimynus <...>;</i> <i>Padėti pažinti gimtinę, perinti ir puoselėti tautos kultūros vertybes, ugdyti dorinio elgesio normas;</i> <i>Ugdyti pagarbą ir toleranciją socialiniams skirtumams.</i></p>	<p><i>tam tikras taisyklės, o kai kurie nusižengia taisyklėms, dėl to yra baudžiami;</i> <i>Suvokti, kad žmonės padeda vieni kitiems, rūpinasi vienas kitu;</i></p>	<p>nagrinėdama K. Ušinskio ugdymo filosofiją pateikė pedagogo išskirtas svarbiausias dorovines savybes, kurias būtina ugdyti: <i>humaniškumą, tautiškumą, teisingumą ir kt. Visos šios savybės atsispindi siekiamuose gabumuose, todėl galima teigti, kad darželyje stengiamasi ugdyti elgesio kultūrą.</i></p>
Komunikavimo kompetencija	<p><...> Tenkinti poreikį bendrauti; Domėtis ir kalbėti su bendraamžiais, suaugusiais, pajusti jų išgyvenimus ir nuotaikas; Siekti tarpusavio supratimo, dalytis su kitais jausmais, emocijomis <...>;</p>	<p><i>Išklausyti ir suprasti kitą, dalintis savo emocijomis, mintimis;</i> <i>Kontroliuoti kalbos garsumą, tarimą šnekamojoje kalboje;</i> <i>Toleruoti ir bendrauti su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais;</i> <i>Suprantamai išreikšti savo mintis;</i></p>	<p><i>Stengiantis išugdyti komunikavimo kompetenciją, atsiskleidžia bendravimo kultūra, nes, pasak Z. Alijošienės (2003) vaikai yra pratinami taisyklingai kalbėti normaliu tempu, taip pat atidžiai klausytis pašnekovo, išlaikyti dėmesį.</i></p>
Pažinimo kompetencija	<p>Padėti vaikui suvokti save esant gamtos dalimi, šeimos, grupės, tautos nariu <...>; Pažįstant aplinką, padėti ugdytis kalbą – apibūdinti daiktus, reiškinius, žodžiais perteikti savo patirtį kitam ir suprasti kito asmens perteikiamą informaciją;</p>	<p><i>Tikėti, kad galima tapti geresniam;</i> <i>Saugoti, tausoti asmeninius ir bendrus daiktus, žaislus, jaustis už juos atsakingiems;</i> <i>Suvokti, kad galima keistis mintimis, nuomonėmis;</i> <i>Suvokti, kad galima pasakyti, ką jaučiu, galvoju, įsivaizduoju;</i></p>	<p><i>Per pažinimo kompetenciją ugdoma ir bendravimo kultūra, ir veiklos kultūra, nes vaikai mokosi saugoti ir tausoti daiktus, žaislus, taip pat nebijoti reikšti savo mintis, jausmus.</i></p>

Išanalizavus darželio 2013 m. ikimokyklinio ugdymo programą „Eglutės takeliu bėga vaikystė“ galima daryti prielaidą, kad *nors ir tiesiogiai nėra kalbama apie elgesio kultūros ugdymą, tikslė, uždaviniuose ir vaikų gebėjimuose galima pastebėti elgesio kultūros sritis, kurios puoselėjamos ir yra siekiamybė ugdymo procese* (veiklos, bendravimo kultūra, auklėjimas tautai ir visuomenei). Ikimokyklinio amžiaus apraše (2013) rašoma, kad kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi atitikti ikimokyklinio ugdymo lūkesčius, kurie apibrėžiami tokiomis savybėmis: *orus, bendraujantis, smalsus, sveikas, kuriantis, sėkmingai besiugdantis*. Visos šios savybės atsiskleidžia per anksčiau išvardintas kompetencijas: socialinę, pažinimo, komunikavimo. Jei žvelgtume į analizuotos lopšelio – darželio strateginį planą, galima pastebėti, kad visos šios savybės čia atsispindi. *Bendravimo, orumo, sėkmingai besiugdancio vaiko savybes galima prilyginti elgesio kultūros ugdymui, nes čia svarbiausia išugdyti tinkamus veiklos, bendravimo ir higienos įgūdžius.*

- Siekiant detaliau išsiaiškinti, kaip elgesio kultūros ugdymas atsiskleidžia ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, buvo analizuojami 9 įstaigos grupių ilgalaikiai ugdymo 2013 – 2014 m.

veiklos planai („Drugelių“ (V1), „Spinduliukų“ (V2), „Bitučių“ (V3), „Smalsučių“ (V4), „Kodėlčių“ (V5), „Pelėdžiukų“ (V6), „Ežiukų“ (V7), „Gandriukų“ (V8), „Želmenėlių“ (V9)). *Šiuose planuose numatomos visų metų savaitinės temos su tikslais ir uždaviniais.*

Taip pat turi būti *užfiksuojama kasdienė veikla per komunikavimo, socialinę, pažintinę, sveikatos saugojimo ir meninę kompetencijas.*

Analizuojant visų grupių ilgalaikius planus paaiškėjo, kad per mokslo metus dažnai buvo suplanuotos panašios teminės savaitės, kurių metu ugdoma elgesio kultūra („Aš veidrodyje ir draugų akyse“, „Aš ir mano grupės draugai“, „Drabužėlių pilna spinta“, „Kaip smagu būti kartu“, „Aš saugus, kai žinau“, „Draugystės takeliu“, „Judam, krutam“, sveikatos savaitės apie asmens higieną, sveikatą ir t.t.). Šių savaitinių temų metu buvo stengiamasi ugdyti vaikų draugiškumo, bendravimo, bendradarbiavimo, kultūringumo, gero elgesio įgūdžius.

Žemiau pateiktoje lentelėje (5 lentelė) atskleidžiama, kokiais auklėjimo metodais ugdoma elgesio kultūra per veiklos, bendravimo ir higienos kultūros prizmes.

5 lentelė. Elgesio kultūros ugdymo(si) būdai kasdieninėse veiklose (N= 9)

KOMPONENTAI	UGDYMO METODAI	TEMATIKAS ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI IŠ ILGALAIKIŲ UGDAMOSIOS VEIKLOS PLANŲ
Veiklos kultūra	Pokalbis	„Aš ir mano grupės draugai“ (aptariamas elgesys grupėje, apibūdinami grupės draugai), „Geri ir blogi poelgiai“, „Gerbiu ir myliu savo artimuosius“ (V1); „Elgesys ir draugai“, „Darželyje man patinka“ (V2); „Draugiškumas“ (V3); „Kaip elgtis autobuse“, „Ką daryti pasiklydus“, „Saugus elgesys gatvėje“, „Būk saugus ir matomas kelyje“ (V4); „Kam reikalingi draugai?“, „Mano gimimo diena“ (V5); „Kodėl reikia būti mandagiam?“, „Kodėl reikia laikytis taisyklių ir susitarimų?“, „Pasikalbėti su vaikais, ką jie gali padaryti patys, o kur reikia suaugusiojo pagalbos“, (V6); „Gražus žmogus. Koks jis yra vaikų akimis?“ (V7); „Tavo elgesys su draugais“ (V8); „Tu ne vienas pasaulyje“ (V9);
	Žaidimas	Vaid. Žaidimas „Suprask šalia esantį“, „Grupėje esu ne vienas“, „Nesaugus meškučio elgesys“, „Einu saugiai“, „Mano jausmai“ (V1) Didaktinis žaidimai „Pastebėk ir pasakyk kas gerai, o kas blogai“ (V2); „Draugo vardas“ (V3); „Mano žaislai draugams“ (V6);
	Grožinės literatūros skaitymas ir analizavimas	„Apie mandagumą“ (V7); „Dešimt ačiū“ (V9);
	Vizualinė medžiaga	„Žydrasis drambliukas“, „Šuniukas Amsius pataria, kaip elgtis būnant gatvėje“ (V1);
	Darbeliai, pratybos	Pratybos „Saugu – nesaugu“ (V1); Piešinys „Mano šeima“ (V3); „Mamai“ (V5);
Bendravimo kultūra	Pokalbis	„Mažoje širdelėje daug gerumo telpa“ (aptariamas vaikų elgesys namuose, grupėje), „Kiekvienas iš mūsų gražus“, „Visi mes esame laimingi“, „Kaip vaikas jaučiasi grupėje“ (V1); „Aš esu draugiškas“, „Ar moku paprašyti pagalbos?“, „Kaip seniau žmonės gerbė duoną“, „Esu draugiškas“, „Mano grupės

		draugai“(V4); „Pasakyk palinkėjimą“, „Kaip tu gyveni?“ (V6); Pokalbis „Papasakok, ką labiausiai mėgsti veikti, žaisti“; „Ką labiausiai mėgsta veikti tavo geriausias draugas?“; „Pirmoji diena darželyje“; „Draugų elgesys ir savybės“; „Mandagus bendravimas“; „Plakato „Mokausi gražiai elgtis aptarimas“, „Kaip ryte pasisveikiname ir atsisveikiname“, „Mandagumo abėcėlė“, „Draugiškumas“ (V9);
	Grožinės literatūros skaitymas ir analizavimas	Pasaka „Kaip šuo sau draugo ieškojo“ (V3); Grožinė literatūra: „Einam į darželį“; „Man darželyje patinka“; „Pirmoji diena darželyje“ (V4); „Draugai“, „Kaip šuo sau draugo ieškojo“, „Mandagumo žodeliai“, „Stebuklingi žodžiai“ (V5); „A. Kasparavičiaus pasakojimo klausymasis „Ginčas“, knygelės „Kaip elgtis“ vartymas, „Pasaka - Voriuko draugystė“, „Stebuklingi žodžiai“(V9);
	Žaidimas	Bendravimo žaidimas „Labas meškute“, „Draugiškas ratas“; Siužetinis – vaidybinis žaidimas „Šeimininkė gamina“, „Šeima“, „Suprask šalia esantį“, „Meškute pabusk“, „Grupėje esu ne vienas“ (V8); Didaktinis žaidimas: „Skirtumai ir panašumai“, „Vardo žaidimai“, „Pasakyk mano vardą“, „Rask savo vardą“, „Mano draugas mėgsta“ (V4); „Pavaišink draugą“, „Lėlė Kotryna eina į svečius“ (V5); „Kur dingo draugas“ (V9);
	Darbeliai, pratybos	„Mano veidas“ (V1); „Mano „Mano grupė“ (V4); Piešinys „Linksmas ir liūdnas“ (V2); „Mėgstamiausias žaislas“ (V3);
Higienos kultūra	Pokalbis	„Dantukų struktūra“, „Taisyklinga rankelių priežiūra“, „Žemė – mūsų namai“ (V1); Pokalbis su sesele „Aš noriu augti sveikas“, „Asmens higienos įgūdžiai“ (V2); „Kodėl reikia užsidengti burną kosint, čiaudėjant?“ (V3); „Atliekų rūšiavimas“, „Kas teršia aplinką?“ (V4); „Kuo skiriasi berniukai ir mergaitės“, „Kaip prižiūrėti drabužius?“ (V5); Pokalbis apie rankų plovimo etapus, stebėjimas savęs prie veidrodžio ar esu švarus; apžiūrėti suaugusio žmogaus plakatą, aptarti kūno dalis (V6); „Ką saugo oda?“ (V7); „Kaip reikia prižiūrėti savo plaukus“. „Kokiomis priemonėmis negalima dalintis su kitais“ (V8); „Buitinės – cheminės medžiagos: kam jos reikalingos“, „Judėjimas – sveikata“ (V9);
	Grožinės literatūros skaitymas ir analizavimas	„Fui ir Fe nuotykių. Apie bakterijas“, „Eduoniukas ir Bakteriukas“ (V1); „Kiekvienas gražus savaip“ (V2); (V3) Smulkioji tautosaka apie išvaizdą „Juokėsi puodas, kad katilas juodas“ (V3); „Baltprausys“(V8);
	Žaidimas	„Didelis ir mažas“ (V1); „Batų košė“ (V2); „Lėlės“ (V3); „Būk sveikas“, „Mano rūbai“ (V6); „Kirpykloje“(V7); „Kam

		kokia priemonė tinka?“ (V8); Siužetinis – vaidybinis žaidimai „Aprenk meškutę“(V9);
	Darbeliai, pratybos	Kolektyvinis darbas – piešimas „Linksmieji mikrobai“ (V1); Piešinys „Aprenk save“ (V9); „ Mano asmeniniai daiktai“ (V6); Mokymasis savarankiškai susidėti drabužėlius į spintelę (V8;V7;V6);

Išanalizavus ilgalaikius ugdymo planus paaiškėjo, kad *kiekviena grupė daug dėmesio skiria vaikų higienos kultūros ugdymo, bendravimo su aplinkiniais bei tinkamo elgesio visuomenėje formavimui*. Elgesio kultūros ugdymas vyksta naudojant įvairius auklėjimo metodus: *pokalbį, grožinės literatūros skaitymą ir analizavimą, žaidimus*. Atlikus ilgalaikių ugdomosios veiklos planų analizę paaiškėjo, jog pedagogės dažniausiai naudoja tradicinius ugdymo metodus – pokalbį, grožinės literatūros skaitymą ir analizavimą, žaidimus. Gerai žinoma, kad ikimokykliniame amžiuje vienas iš pagrindinis ugdymo(si) metodų – žaidimas. Pasak Ayyer (2013), *žaisdami vaikai* išmoksta bendravimo taisyklių su bendraamžiais, mandagumo, draugiškumo, mokosi priimti sprendimus, spręsti įvairius konfliktus bei mokosi bendradarbiavimo ir konkurencijos. Taigi išanalizavus ilgalaikius trijų grupių planus galima daryti prielaidą, kad *daugiausia ikimokyklinio ugdymo pedagogės pasirenka pokalbį kaip elgesio kultūros ugdymo metodą. Pokalbiai* turi padėti suprasti vaikams dorovines normas, tinkamai įvertinti savo ir aplinkinių žmonių elgesį bei vertybes, formuoti dorovinius įsitikinimus (Dapkienė, 1998). Ikimokyklinio amžiaus vaikai linkę manyti, kad aplinkiniai galvoja kaip jie, todėl grupėse organizuojami pokalbiai gali padėti auklėtiniams suprasti, kad kiekvienas žmogus mąsto skirtingai, todėl visus reikia išklausti ir priimti išsakytas nuomones. Tai taip pat ugdo vaikų kultūringumą, draugiškumą, bendravimo įgūdžius, nes įvairios pokalbių temos nagrinėja elgesį, jausmus, santykius su kitais asmenimis. Naudojant *grožinės literatūros skaitymą ir analizavimą*, galima per fantazijų pasaulį aptarti pagrindines visuomenėje egzistuojančias problemas, puoselėjamas vertybes. Pasakoje dažniausiai išskiriami tik tie dalykai, kurie yra svarbiausi painiuose žmonių santykiuose. Todėl pasaka palyginti lengvai veikia vaiko protą, rutulioja mintį, pamoko ne įkyriu moralu, o nepaprastais arba juokingais, bet visuomet ryškiais pavyzdžiais (Barnackienė, Bernotienė, 2009). Pasakos taip pat moko vaikus, kaip reikia išreikšti savo jausmus, gebėti juos įvardinti ir patiems suvokti. Tai svarbu bendraujant su kitais ir analizuojant savo jausmus (Tomkūnaitė, 2013).

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad X lopšelyje – darželyje vaiko elgesio kultūros ugdymas labiausiai atsiskleidžia per ilgalaikius grupių ugdymo planus bei auklėtojų taikomus ugdymo metodus: pokalbį, pasaką, žaidimus. Strateginiame plane apie vaikų elgesio kultūros ugdymą neužsiminama, o įstaigos ikimokyklinio ugdymo programoje nors ir tiesiogiai nėra

kalbama apie vaikų elgesio kultūros ugdymą, tikslė, uždaviniuose ir vaikų gebėjimuose galima pastebėti elgesio kultūros sritis, kurios puoselėjamos ir yra siekiamybė ugdymo procese.

3.1.2. Įstaigos edukacinių aplinkų stebėjimas

Reikia nepamiršti, jog **edukacinė aplinka** taip pat turi svarbią įtaką ugdant elgesio kultūrą. Dažnai išgirstame, kad ugdymas turi vykti aplinkoje, kurioje vaikas jaustųsi saugus, laisvas. Vaikas kaip „gamtos dalis“ išlaisvina savo natūralius, įgimtus gebėjimus (aktyvumą, judrumą, smalsumą). Tai atsiskleidžia per laisvus vaikų žaidimus, kūrybą. Vaikas kaip „kultūros kūrėjas“ prisitaiko prie aplinkos, pažindamas ją, aktualizuoja įgytą patirtį (Kuginytė-Arlauskienė, Neifachas, 2011).

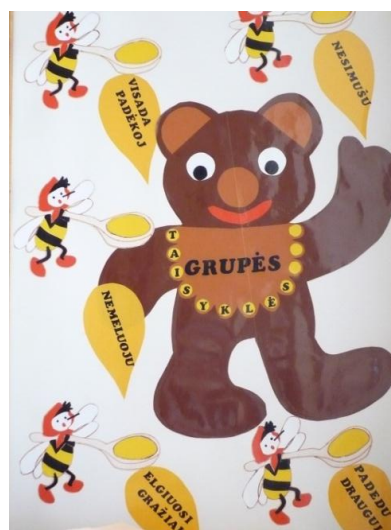
Siekiant išsiaiškinti, ar edukacinė lopšelio – darželio aplinka skatina vaikų elgesio kultūros ugdymą, buvo apsilankyta visose grupėse ir analizuojama jų aplinka.

Žemiau pateiktos nuotraukos parodo, kaip panaudojant vizualines priemones vaikai ugdomi kultūringai elgtis.

- **Didžioji dalis aplankytų grupių turi savo elgesio taisyklės:** „padėti draugui, saugoti žaislus, knygas ir priemones, visada padėkoju, pasisveikinu, klausau vyresniųjų ir t.t.“

„Drugelių“ grupės elgesio taisyklės

„Bitučių“ grupės elgesio taisyklės

„Spinduliukų“ grupės elgesio taisyklės

3 pav. Grupės elgesio taisyklių pavyzdžiai

Grupių taisyklės atskleidžia, kad kiekvienas vaikas yra vienodai reikšmingas ir ypatingas. Grupėse visi tarpusavyje bendrauja ir bendradarbiauja, todėl yra jaučiamas bendruomeniškumo jausmas. Pasak V. Kalpokienės ir I. Čėsniienės (2011), *bendruomenės vaidmuo yra nepaprastai svarbus vaiko raidai ir ugdymui*, nes joje vyksta vaiko socializacija, jis gali stebėti suaugusiųjų elgesį ir mokytis iš jų, išmėginti naujus vaidmenis, įgūdžius ir žinias. Stebėdamas aplinkinių elgesį vaikas gali įsisąmoninti, koks elgesys yra doras, kodėl toks svarbus bendravimas žmogaus gyvenime. Kad grupės bendruomenė galėtų darniai veikti, būtina nusistatyti taisykles, apibrėžiančias grupės narių elgesį ir atsakomybę už taisyklių laužymą. *Svarbiausios taisyklės, kurių negalima mėginti pakeisti, turėtų būti susijusios su visos ugdymo įstaigos kaip bendruomenės vertybėmis: pagarba, mandagumu, tolerancija, kūrybiškumu, bendradarbiavimu, draugyste, savarankiškumu, žinių siekimu* (Kalpokienė, Čėsniienė, 2011). Sukurtos grupės taisyklės padeda vaikams greičiau perimti ugdymo įstaigoje egzistuojančias vertybes, kurios atspindi elgesio kultūros ugdymą.

Grupėse pakabintos taisyklės ugdo vaikų bendravimo kultūrą: kaip reikia bendrauti su bendraamžiais, moko mandagumo, atsakingumo, kultūringumo.

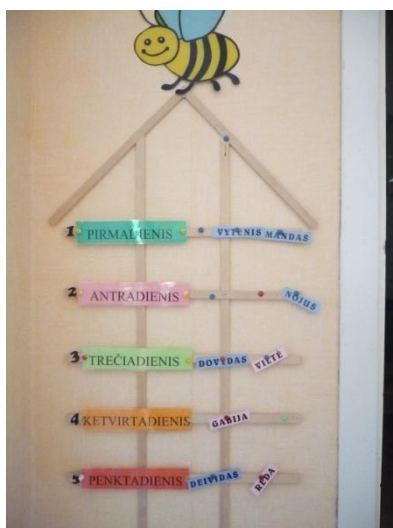
- Edukacinės aplinkos pagalba (vaizdinėmis priemonėmis) ugdoma ir vaikų veiklos kultūra. Dauguma grupių turi savo grupės ugdytinių budėjimo tvarkaraščius, t.y. vaikų sąrašas, kas kurią darbo dieną atsakingas už pagalbą pedagogės padėjėjai.

„Drugelių“ grupės vaikų budėjimo tvarkaraštis

„Spinduliukų“ grupės vaikų budėjimo tvarkaraštis

„Bitučių“ grupės vaikų budėjimo tvarkaraštis

4 pav. Grupės ugdytinių budėjimo grafikų pavyzdžiai

Z. Alijošienė (2003) teigia, kad elgesio kultūros ugdymas – sudėtingas procesas, skatinantis pedagogą panaudoti sąmoningai ir lanksčiai atrinktus ugdymo metodus. Vienas iš tokių metodų – budėjimo tvarkaraščiai. **Grupės vaikų budėjimo tvarkaraščiai puiki priemonė ugdyti vaikų atsakingumą, savarankiškumo jausmus, kurie elgesio kultūros ugdymui taip pat yra svarbūs.** Vaikai laikydamiesi budėjimo grafiko taip pat mokosi kasdienių įgūdžių, kurie padeda ugdytis savarankiškumą, tvarkingumą, saugumą, sveikatą (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2013). Papildomos nuotraukos 4 PRIEDE.

Elgesio kultūros ugdymą sudaro keli komponentai: veiklos, bendravimo ir higienos kultūra. Būtent iš budėjimo tvarkaraščių galime pastebėti, kad lopšelis- darželis ugdo vaikų higienos kultūrą, veiklos kultūrą.

- Asmeninę vaikų higieną padeda ugdyti ir grupių prausyklose kabantys plakatai. Labiausiai akcentuojama švarių rankų higiena, nes laikydamiesi švaros vaikai gali apsisaugoti nuo infekcijų, ligų.

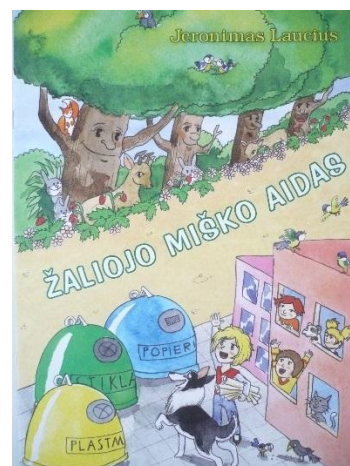
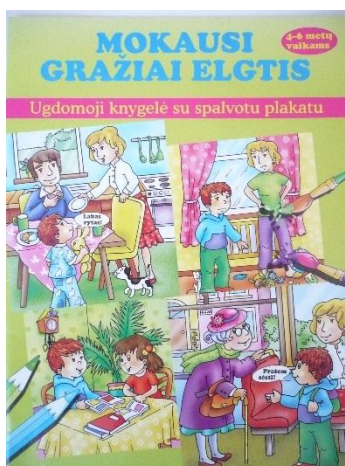
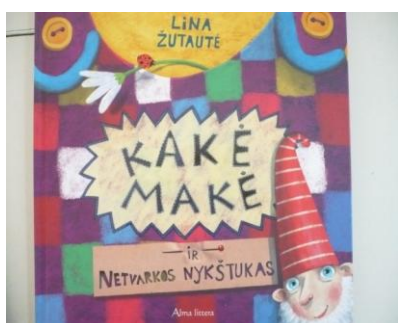

5 pav. Ugdomieji plakatai grupių aplinkose pavyzdžiai

Lengvai vaikams suprantami plakatai apie asmeninę higieną kabo kiekvienos grupės prausykloje. Vaikai ugdomi asmeninės higienos, kuri kaip anksčiau buvo minėta yra svarbi higienos kultūros dalis. Apskritai **higiena** – neatsiejama ugdymo dalis. Kiekvienas žmogus turi išmokti pasirūpinti savo sveikata (Stankūnienė, 2011).

Grupių pedagogės ugdydamos higienos kultūrą ne tik naudoja žaidimo, pasakojimo metodus, bet ir pasinaudoja vaizduojamąją medžiagą - plakatus, kurių vaikai gali matyti kiekvieną dieną. Nors ir buvo aplankytos visos 9 įstaigos ugdytinių grupės, ne visose buvo rastos vaizdinės priemonės.

- X lopšelio – darželio grupių aplinkose gausu ugdomosi priemonių. **Priemonė** – daiktas, įrankis, kuris reikalingas kam nors atlikti.⁹ Įvairios ugdymo priemonės be metodų naudojamos siekiant palengvinti auklėjimo procesą. **Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje viena iš pagrindinių priemonių knygos**, kurios įvardijamos kaip vienas iš elgesio kultūros ugdymo būdų. Analizuotų **grupių knygų kampeliuose buvo įvairių pasakų knygų, pratybų, informacinių knygų**, kurios nagrinėja skirtingas elgesio kultūros temas: bendravimą, higieną, elgesį ir kt. Stebint grupių aplinką ir peržiūrint knygas, buvo rastos šios edukacinės knygelės, kurios ugdo vaikų elgesio kultūrą – „Kakė makė ir netvarkos nykštukas“, „Mokausi gražiai elgtis“, „Žaliojo miško aidas“, „Aš esu nepaprastas“, „Aš ir kiti žmonės“. Visos šios knygos skirtos 3 – 7 metų vaikams.

⁹Priemonės apibrėžimas. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/P/priemone>>.

6 pav. Grupių grožinės literatūros pavyzdžiai

Kiekviena knyga akcentuoja vis kitas vaiko kompetencijas, vertybes. Pasakos atlieka socialinių vaidmenų ir normų perdavimo vaidmenį. Vaikai sužino, kad ne visi žmonės yra gero linkintys, išmoksta atsargumo bendraujant su nepažįstamaisiais. Jie susipažįsta su žmogaus gimimo, augimo, brendimo ir senatvės reiškiniais, išsąmonina šeimos vaidmenis ir reikšmę. Mokosi bendravimo taisyklių. Be to, **pasakas galima sėkmingai taikyti ir terapiniais tikslais: įveikiant baimes, krizes, blogus išgyvenimus bei koreguojant vaikų elgesį** (Meslinienė, 2009). Nors ir nėra daug naujos grožinės literatūros elgesio kultūros ugdymo tema, tačiau praktinių užduočių knygų pasiūla gausi. Pastebimas susidomėjimas ankstyvosios vaikystės vaikų ugdymu, todėl galima rasti įvairių knygų, kurios skirtos tiek tėvams, tiek pedagogams. Yra ir užduočių knygų, kurios puikiai tinka praktiniam darbui su vaiku. Kitos rastos knygos ir užduočių knygos 4 PRIEDE. Siūlomą literatūros sąrašą elgesio kultūros ugdymo tematika galima rasti prieduose (5 PRIEDAS).

Apibendrinant galima teigti, jog X lopšelyje – darželyje elgesio kultūra yra ugdoma. Tai atsiskleidžia ilgalaikiuose grupių ugdomosios veiklos planuose bei ikimokyklinio ugdymo programoje. Pedagogės, organizuodamos veiklas, naudoja įvairius auklėjimo metodus (dažniausiai naudojami pokalbio, žaidimo, grožinės literatūros metodai), į vaikų ugdymą įtraukia aplinkinius ir ugdytinius supančią aplinką. Priemonių, žaidimų įvairovė ne tik pajvairina vaikų ugdymą, bet iš dalies ir palengvina informacijos perdavimą ir jos įsisavinimą.

3.1.3. X lopšelio – darželio pedagogių apklausos duomenų analizė

Siekiant detalesnės analizės apie elgesio kultūros ugdymo būdus, ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje buvo pasirinkta atkilti X lopšelio – darželio pedagogių apklausą, kurioje dalyvavo 10 įstaigos darbuotojų.

Atviro tipo anketą sudarė 7 klausimai, kurie padėjo atskleisti pedagogių nuomonę apie elgesio kultūros svarbą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje, pamatyti, kaip yra ugdoma vaikų elgesio kultūra per kasdieninę veiklą.

6 lentelė. Atviro tipo anketos klausimyno sudarymo logika*

KLAUSIMŲ BLOKAI	KLAUSIMAI
Pedagogų nuomonė apie elgesio kultūros esmę	„Jūsų nuomonė, elgesio kultūra – tai... (Išsakykite savo nuomonę)“; „Kas yra atsakingas už vaikų elgesio kultūros ugdymą? (Ivardinkite ir pagrįskite)“; „Ar sutinkate su nuomone, jog už vaikų elgesio kultūros ugdymą yra atsakinga ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga? (Išsakykite savo nuomonę);
Efektyviausi elgesio kultūros ugdymo(si) būdai	„Kaip Jūs ugdote vaikų elgesio kultūrą kasdieninėje profesinėje veikloje?“ „Išskirkite darbo praktikoje išryškėjusius sėkmingiausius elgesio kultūros ugdymo(si) būdus (t.y. metodus ir formas)“
Auklėjimo procese dažniausiai sutinkami elgesio kultūros ugdymo sunkumai	„Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vaikų elgesio kultūrą? (Aprašykite)“;
Pasiūlymai	„Jūsų pasiūlymai šios veiklos tobulinimui“

Anot S. Peterinos (1989), *elgesio kultūra* – visuomenei naudingų, pastovių kasdieninio elgesio buityje, bendraujant, įvairiškai veikiant, formų visuma. Tai ne formalus etiketo laikymasis. V. Žemaitis (2005) *pateikė kitokią elgesio kultūros* sampratą – žmonių elgesio, pagrįstų dorove ir estetiniu skoniu, susijusių su papročiais ir tradicijomis, formų visuma.

Anketoje buvo pateiktas klausimas, kuris padėjo išsiaiškinti, kaip pedagogės supranta elgesio kultūros sampratą. Pedagogių nuomonė apie elgesio kultūros esmę pateikiama 7 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

7 lentelė. Elgesio kultūros samprata pedagogių požiūriu (N= 10)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA**	IRODANTYS TEIGINIAI***
Veiklos kultūra	Kasdienis elgesys (6)	„Tai mūsų <i>elgesys visuomenėje</i> , t.y. mandagumas, pagarba kitam, atsakingumas <...>“ (P6). „Elgesio kultūra – <i>kasdienis mūsų elgesys</i> : kultūringumas, mandagumas, tvarkingumas.“ (P10)
	Situacijų įvairovė (1)	„Elgesio kultūra – tai higienos įgūdžiai, <i>elgesio įvairiose situacijose kultūra</i> , teigiami tarpusavio santykiai įvairiose situacijose, tolerancija, pagarba“ (P4).
Bendravimo kultūra	Teigiami tarpusavio santykiai (2)	„Elgesio kultūra – tai higienos įgūdžiai, <i>elgesio įvairiose situacijose kultūra</i> , <i>teigiami tarpusavio santykiai įvairiose situacijose</i> , tolerancija, pagarba“ (P4).“
	Dorinės vertybės (5)	„<...> <i>mandagumas, pagarba kitam, atsakingumas</i> .“ (P6) „ <i>Mandagumas, tolerancija jautrumas, kultūringumas, sugebėjimas bendrauti, tvarkingumas, santūrumas ir kt.</i> “ (P8)“.
	Bendravimas (3)	„ <i>Mandagumas, tolerancija jautrumas, kultūringumas, sugebėjimas bendrauti, tvarkingumas, santūrumas ir kt.</i> “ (P8)
Higienos kultūra	Higienos įgūdžiai (3)	„ <i>Mandagumas, tolerancija jautrumas, kultūringumas, sugebėjimas bendrauti, tvarkingumas, santūrumas ir kt.</i> “ (P8) „Elgesio kultūra – tai <i>higienos įgūdžiai</i> , <i>elgesio įvairiose situacijose kultūra</i> , teigiami tarpusavio santykiai įvairiose situacijose, tolerancija, pagarba“ (P4)
Ekologinis –	Gamtos puoselėjimas	„<...> <i>pagarba ir meilė gamtai</i> “ (P6)

*Atviro tipo anketos pavyzdys prieduose (5 PRIEDAS)

** Informantų atsakymų pasiskirstymo dažnis

*** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

aplinkosauginis ugdymas	(2)	„ <i>Mandagus elgesys su bendraamžiais, suaugusiais, gamta: augalais ir gyvūnais. Pagarbus bendravimas. Tautos kultūros perėmimas ir puoselėjimas</i> “.(P9)
Tautiškumo auklėjimas	(1)	„ <i>Mandagus elgesys su bendraamžiais, suaugusiais, gamta: augalais ir gyvūnais. Pagarbus bendravimas. Tautos kultūros perėmimas ir puoselėjimas</i> “.(P9)

X lopšelio – darželio pedagogės atsakydamos į klausimą, kaip supranta elgesio kultūrą, pateikė įvairius variantus, kurie atitinka elgesio kultūros sampratą. Pasak V. Žemaičio (2005), *elgesio kultūra – visuma žmonių elgsenos formų, pagrįstų dorove ir estetiniu skoniu, susijusių su papročiais ir tradicijomis*. Elgesio kultūra aprėpia plačią žmonių tarpusavio santykių sritį. Ji neatskiriama nuo bendrosios kultūros, išprusimo, estetinio išsilavinimo. Būtent galima tai išvelgti ir pedagogių pateiktuose atsakymuose. Prie *elgesio kultūros ugdymo pedagogės veiklos, bendravimo, higienos kultūros priskyre ekologinį ir tautinį ugdymą*. Vaikai nuo mažens susiduria su gamta, todėl svarbu tinkamai organizuoti vaiko ir gamtos sąveiką. *Ekologinio ugdymo tikslas* – ekologinė kultūra atspindinti ekologinę poziciją arba tinkamą asmens santykį su gamta (Kugienė, 2008). Jau ikimokyklinėje įstaigoje vaikai mokomi tinkamai elgtis su gamta jos gyvūnais. Tai įrodo ir pedagogių požiūris, kad ekologinis auklėjimą galima priskirti ir prie elgesio kultūros ugdymo. Taip pat pedagogės išskyrė ir tautinio ugdymo svarbą elgesio kultūroje. *Tautinio auklėjimo tikslas* – išugdyti žmogų, galintį vykdyti tautos paskirtį bei pašaukimą ir įgyvendinti jos idealą – tautinę darną vardan tėvynės stiprybės ir klestėjimo (Jovaiša, 2003).

Pedagogių pateikti atsakymai atskleidė, kad elgesio kultūra nėra vien veiklos, bendravimo, higienos kultūros ugdymas. Siekiant išugdyti mandagią, atsakingą, kultūringą asmenybę, reikia nepamiršti tautinio ir ekologinio ugdymo.

Pedagogių taip pat buvo klausiama, kas yra atsakingi už elgesio kultūros ugdymą. Tiriamųjų mintys pateiktos 8 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

8 lentelė. Už elgesio kultūros ugdymą atsakingi institutai (N = 10)

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA*	ĮRODANTYS TEIGINIAI**
Elgesio kultūros ugdymo institutai	Šeima (10)	„ <i>Pirmiausia šeima, po to ugdymo įstaiga, visuomenė</i> “.(P9) „ <i>Šeima, nes joje formuojasi elgesio kultūros modelis</i> “.(P3) „ <i>Pirmiausia tėvai, o po to tik pedagogai</i> “.(P5)
	Ugdymo įstaiga, jos darbuotojai (6)	„ <i>Už vaikų elgesio kultūros ugdymą yra atsakinga šeima ir ugdymo institucija</i> . <...>“(P7) „ <i>Pirmiausia šeima, po to ugdymo įstaiga, visuomenė</i> “.(P9)

Šeima – pirmoji vaiko ugdymo institucija, kuri turi didžiausią indėlį vaiko vystymuisi. I. Leliugienė (2003) teigia, kad būtent šeimoje suteikiami pirmieji dorovingumo pagrindai, formuojasi pagrindinės elgesio normos. Todėl nėra keista, kad pedagogės vieningai atsakė, kad

* Informantų atsakymų pasiskirstymas

** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

už vaikų elgesio kultūros ugdymą atsakinga šeima. **Vaikai pirmuosius savo gyvenimo metus praleidžia šeimos aplinkoje, tik ankstyvojoje vaikystėje atsiranda ir antrieji ugdytojai – ugdymo įstaiga.** Ikimokyklinio ugdymo įstaiga – pirmoji aplinka, kurioje vaikai daugiausia laiko praleidžia be šeimos.

Nors ir pedagogės vieningai atsakė, kad šeima atsakinga už vaikų elgesio kultūros ugdymą, kelios taip pat įvardino ir ugdymo įstaigos atsakomybę.

Išsiaiškinus, kas atsakingas už elgesio kultūros ugdymą, tiriamųjų buvo klausiama, kokios, jų nuomone, pagrindinės priežastys nulemiančios jų atsakomybę elgesio kultūros atžvilgiu. Gauti atsakymai pateikti 9 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

9 lentelė. **Priežastys, apibūdinančios įstaigos atsakomybę elgesio kultūros ugdymo aspektu (N = 8)**

KATEGORIJA***	IRODANTYS TEIGINIAI****
Vienas iš ugdymo prioritetų (4)	„<...> Jei pedagogų bendruomenei tai yra svarbu, tai elgesio kultūros ugdymas tampa vienu iš prioritetų. Įtakoja pedagogo elgesys, tarpusavio bendravimo modelis. Vaikai ugdomi pavyzdžiu“. (P9) „Sutinku, nes ugdymas nesibaigia už šeimos aplinkos ribų. Ugdymo įstaigos ugdo, lavina, auklėja vaikus visapusiškai, todėl elgesio kultūra tampa vienas iš ugdymo prioritetų. “ (P10)
Ilgas laiko tarpo praleidimas darželyje (3)	„Taip, sutinku. Vaikai toje įstaigoje praleidžia 10,5 val. per parą, tai ilgas laiko tarpas. “ (P5) „Taip, sutinku, nes didelę dalį praleidžia vaikas bendraudamas su bendraamžiais, žaisdamas“. (P3)
Turimos žinios (1)	„<...> todėl, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigoje skiriamas didelis dėmesys vaikų elgesio kultūros ugdymui. Pedagogai turi daug žinių, galinčių padėti elgesio kultūros ugdymui. “ (P4)

Pedagogių atsakymai pasiskirstė įvairiai, tačiau dauguma sutinka, su mintimi, kad ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga prisideda prie elgesio kultūros ugdymo. Viena pedagogė nors ir teigia, kad nesutinka, tačiau iš viso konteksto galima suprasti, kad ji pritaria, jog ikimokyklinė įstaiga prisideda prie elgesio kultūros ugdymo. **Ikimokyklinė įstaiga ankstyvojoje vaikystėje tampa vaikams kaip antrieji namai, kuriuose jie praleidžia didžiąją dienos dalį.** Tuo laiku pedagogai ugdo komunikavimo, socialinę, pažintinę, sveikatos saugojimo ir meninę kompetencijas. Laiko praleidimą darželio aplinkoje tiriamosios išskyrė kaip priežastį, dėl ko atsakomybė atitenka ir ikimokyklinei įstaigai. Kiekvienas ikimokyklinio ugdymo įstaigos darbuotojas turi pasižymėti visomis pedagogui reikalingomis kompetencijomis. Viena pedagogė mano, kad turimos žinios suteikia atsakomybės jausmą už elgesio kultūros ugdymą. Kitos nuomone, jei elgesio kultūra svarbi visai pedagogų bendruomenei, šiai ugdymo kryptčiai ir bus skiriama daugiau dėmesio. Dvi pedagogės atsakydamos į šį klausimą nepateikė informacijos,

*** Informantų atsakymų pasiskirstymas

**** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

kodėl mano, kad ikimokyklinė ugdymo įstaiga dalinasi vaikų elgesio kultūros ugdymo atsakomybę su tėvais.

Apibendrinant galima teigti, kad ir ikimokyklinė įstaiga yra atsakinga už vaikų elgesio kultūrą, nes vaikai šioje aplinkoje praleidžia didžiąją dienos dalį, įstaigos veikloje elgesio kultūros ugdymas minimas kaip prioritetas.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokius būdus naudoja pedagogės elgesio kultūros ugdymui. Gauti rezultatai atsispindi 10 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

10 lentelė. **Elgesio kultūros ugdymo būdai (metodai ir formos) (N = 10)**

KATEGORIJA*	ĮRODANTYS TEIGINIAI**
Žaidimai (4)	„Pirmiausia su vaikais kalbamasi įvairiomis temomis, žaidžiami žaidimai , žiūrimi animaciniai filmukai. Taip pat rodomas geras pavyzdys“. (P6)
Pokalbiai (4)	„ Vedami pokalbiai , žaidžiami žaidimai, žiūrima senoji animacija, rodomas pavyzdys.“ (P10)
Pavyzdys (4)	„Pirmiausia su vaikais kalbamasi įvairiomis temomis, žaidžiami žaidimai, žiūrimi animaciniai filmukai. Taip pat rodomas geras pavyzdys “. (P6)
Stebėjimas (3)	„Ryto rato metu įvairūs pasisveikinimo su draugu būdai. Mandagių žodžių skrynelė. Stebėjimai įvairiose situacijose “. (P8)
Animaciniai filmukai (3)	„Vedami pokalbiai, žaidžiami žaidimai, žiūrima senoji animacija , rodomas pavyzdys.“ (P10)
Ugdomoji veikla (1)	„Elgesio kultūra ugdoma per dienos režimo momentus, ugdančiąją veiklą ir bet kurią veiklą, kuria užsiima vaikai“. (P7)
Projektai, akcijos (1)	„Yra grupės elgesio taisyklės. Vyksta pokalbiai, imitaciniai žaidimai. Žiūrim filmukus ir aptariam. Vyksta pokalbiai apie tradicijas, papročius, švenčių prasmę. Gyvenimo pratybos. Turime socialius partnerius, su kuriais bendraudami mokomės elgesio kultūros. Vykdomi projektai, socialinės akcijos . Vyksta Advento metu padėkos renginiai. Tikybos valandėlių metu kalbama, aptariama, mokomės Šv. Rašto“. (P9)
Renginiai (1)	„Vaikų elgesio kultūrą ugdau kasdienėje veikloje rytinio priėmimo metu, ugdančiosios veiklos metu, pasivaikščiojimo, išvykų, ekskursijų metu, įvairių kultūrinių renginių metu ir t.t.“ (P2)
Santykiai su aplinkiniais (1)	„Savo pavyzdžiu mandagiai elgdamas. Auklėtojos pavyzdys, jos išvaizda, poelgiai ir samprotavimai, mandagumas, ramus pokalbio tonas, tinkami santykiai su aplinkiniais , su vaiku“. (P3)
Mandagių žodžių skrynelė (1)	„Ryto rato metu įvairūs pasisveikinimo su draugu būdai. Mandagių žodžių skrynelė. Stebėjimai įvairiose situacijose “. (P8)

*Gauti rezultatai parodė, kad dažniausiai pedagogės naudoja gerai žinomus ugdymo metodus: žaidimus, pokalbius, animacinių filmų žiūrėjimą ir analizavimą, pavyzdžio, stebėjimo metodus. Tik kelios pedagogės naudoja tokius netradicinius ugdymo metodus, kaip vykdomos akcijos, projektai. A. Galkienės ir A. Cijūnaitienės (2007) atliktame tyrime apie mokymo metodų taikymo veiksmingumą ir populiarumą, paaiškėjo, kad pedagogai labiau linkę naudoti tradicinius ugdymo metodus, kurie yra gerai žinomi ir įrodyta jų nauda. Tiriamosios ugdydamos vaikų elgesio kultūrą naudoja žaidimus, pokalbio metodą, animacinių filmukų žiūrėjimą. **Taip pat naudojamas ir stebėjimo metodas, kuris padeda pedagogėms pamatyti***

* Informantų atsakymų pasiskirstymas

** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

netinkamo elgesio apraiškų, susidaryti nuomonę apie vaikų elgesio modelį. Kuo didesnė metodų įvairovė ugdymo procese, tuo didesnė sėkmės tikimybė išauklėti kultūringą visuomenės narį.

Paaiškėjo, kad pedagogės savo profesinėje veikloje ugdyamos vaikų elgesio kultūrą naudoja įvairias ugdymo formas ir metodus, kurie palengvina ugdymo procesą, padeda pedagogėms atskleisti auklėtinių gabumus, įgūdžius, turimas žinias.

Išsiaiškinus pagrindinius naudojamus ugdymo metodus pedagogių buvo prašoma pasidalinti, jų nuomone, sėkmingiausiais ir efektyviausiais ugdymosi būdais, kurie palengvina vaikų elgesio kultūros ugdymą. Pedagogių nuomonė pateikta 11 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

11 lentelė. **Pedagogių nuomone sėkmingiausi elgesio kultūros ugdymo(si) būdai (N = 10)**

KATEGORIJA*	IRODANTYS TEIGINIAI**
Žaidimai (6)	„Veiksmingiausia elgesio kultūrą diegti ir koreguoti per vaidybinius ir didaktinius žaidimus, grožinių literatūros kūrinių pagalba“. (P7) „Pokalbis, žaidimas, pavyzdys, paskatinimas“ (P10)
Pokalbis (6)	„ Pokalbis leidžia vaikas išsiskyti. Žaidimas leidžia vaikams mokintis dalintis su kitais. „Žaidimai, pokalbiai“. (P4)
Grožinė literatūra (4)	„Veiksmingiausia elgesio kultūrą diegti ir koreguoti per vaidybinius ir didaktinius žaidimus, grožinių literatūros kūrinių pagalba“. (p7) „Animaciniai – mokomieji filmukai, pasakos, paveikslėlių analizė, diskusijos“. (P8)
Animaciniai filmukai (3)	Animaciniai filmukai – žiūrėdami įvairius filmukus vaikai mato gerus pavyzdžius, sunkias situacijas ir jų sprendimo būdus“. (P6) „Animaciniai – mokomieji filmukai, pasakos, paveikslėlių analizė, diskusijos“. (P8)
Taisyklės (2)	„Elgesio taisyklių kūrimas kartu su vaikais. Blogo elgesio aptarimas individualiai su vaiku“. (P5)
Paskatinimas (2)	„Efektyviausias ir sėkmingiausias yra pokalbis su vaiku ir jo tėveliais, pagyrimas, padėka, maža dovanėlė – paskatinimas vaikui už jo gerą elgesį (pvz.: lipdukas, paveikslėlis, saldainis, balionas ir t.t.)“. (P2) „Pokalbis, žaidimas, pavyzdys, paskatinimas“ (P10)
Stebėjimas (1)	„Išsiaiškinu kiekvieno vaiko dorovinio išsiauklėjimo lygį. Stebėjimai padeda nustatyti kiekvieno vaiko poelgių, interesų, santykių su aplinkiniais ypatumus. Sukurti palankią auklėjimo atmosferą, estetišką aplinką. Siužetiniai žaidimai „Kavinėje“, „Svečiuose pas Ritą“, paveikslai, nuotraukos, knygos, kurios primins vaikams elgesio kultūros taisykles, filmai, grožinės literatūros kūriniai, išvykos, pokalbiai, didaktiniai žaidimai“. (P3)
Ugdymo aplinka (1)	„Išsiaiškinu kiekvieno vaiko dorovinio išsiauklėjimo lygį. Stebėjimai padeda nustatyti kiekvieno vaiko poelgių, interesų, santykių su aplinkiniais ypatumus. Sukurti palankią auklėjimo atmosferą, estetišką aplinką. Siužetiniai žaidimai „Kavinėje“, „Svečiuose pas Ritą“, paveikslai, nuotraukos, knygos, kurios primins vaikams elgesio kultūros taisykles, filmai, grožinės literatūros kūriniai, išvykos, pokalbiai, didaktiniai žaidimai“. (P3)
Išvykos (1)	„Išsiaiškinu kiekvieno vaiko dorovinio išsiauklėjimo lygį. Stebėjimai padeda nustatyti kiekvieno vaiko poelgių, interesų, santykių su aplinkiniais ypatumus. Sukurti palankią auklėjimo atmosferą, estetišką aplinką. Siužetiniai žaidimai „Kavinėje“, „Svečiuose pas Ritą“, paveikslai, nuotraukos, knygos, kurios primins vaikams elgesio kultūros taisykles, filmai, grožinės literatūros kūriniai, išvykos, pokalbiai, didaktiniai žaidimai“. (P3)
Pavyzdys (1)	„Pokalbis, žaidimas, pavyzdys, paskatinimas“ (P10)

Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo galima tikėtis tokio tiriamųjų nuomonės pasiskirstymo. **Pedagogės labiausiai pasikliauna pokalbio, žaidimų metodais, taip pat grožinės**

* Informantų atsakymų pasiskirstymas

** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

literatūros skaitymu, animacinių filmukų analizavimu. Elgesio kultūros ugdymo procese išryškėja naujas ugdymo būdas – taisyklių kūrimas. Ypač ikimokyklinio amžiaus vaikams reikalingos taisyklės, kurios nustatytų elgesio ribas. **Taip pat sėkmingas paskatinimo metodas.** Pagyrimu galima suteikti vaikui teigiamą atgalinį ryšį, didinantį jo savivertės, kompetencijos ir pasitikėjimo jausmą (R. Žukauskienė, 2007). Taip pat svarbu sukurti tinkamą ugdymo aplinką ir atmosferą. Tik sudarius geras ugdymo sąlygas galima tikėtis ugdymo sėkmės.

Tyrimas atskleidė, kad pedagogės, nors ir savo profesinėje veikloje naudoja įvairius ugdymo metodus, dažniausiai pasirenka tuos, kurie gerai žinomi ir patikimi.

Ugdant vaikų elgesio kultūrą negalima išvengti sunkumų, todėl buvo teiraujama, su kokiais sunkumais ugdydamos elgesio kultūrą pedagogės susiduria savo profesinėje veikloje. Dažniausiai patiriami sunkumai, pedagogių nuomone, atsispindi 12 lentelėje (žiūrėti 7 PRIEDAS).

12 lentelė. **Dažniausiai patiriami sunkumai ugdant vaikų elgesio kultūrą (N = 10)**

KATEGORIJA*	IRODANTYS TEIGINIAI**
Bendravimo įgūdžių stoka (3)	„ <i>Grubumas kalbantis su draugais, nevalyvumas valgant, nenoras sudėti į vaitą žaislus</i> “.(P3) „ <i>Vaikams trūksta bendravimo įgūdžių, taip pat prastas tėvų pavyzdys, kurį perima vaikas</i> “.(P10)
Netinkamas pavyzdys (2)	„ <i>Šeimos abejingumas, suaugusiųjų nemandagumas, nelaikymas vaikų elgesio kultūros svarbiu dalyku. Televizijoje, filmuose gausu smurto scenų, keiksmažodžių. Atsainus požiūris į vaiko auklėjimą</i> “.(P9)
IT, televizijos įtaka (2)	„ <i>Šeimos abejingumas, suaugusiųjų nemandagumas, nelaikymas vaikų elgesio kultūros svarbiu dalyku. Televizijoje, filmuose gausu smurto scenų, keiksmažodžių. Atsainus požiūris į vaiko auklėjimą</i> “.(P9)
Skirtingas pedagogų ir tėvų požiūris (1)	„ <i>Pagrindinis – tėvų ir pedagogų (darželio) skirtingas požiūris į vaiko elgesį</i> “.(P5)
Namų ruošos darbų įgūdžių stoka (1)	„ <i><...> Bendravimo sunkumai, dažnai vaikai nepasidalina žaislais, susipeša. Taip pat kai reikia susitvarkyti žaidimo vietą, niekas nebenori tvarkyti arba lieka vienas vaikas iš minios, kuri viską turi sutvarkyti</i> “.(P1)
Hiperaktyvumas ir elgesio sutrikimai (1)	„ <i><...> sunkiausiai sekasi dirbti su hiperaktyviais ir elgesio sutrikimų turinčiais ugdytiniais. <...> ugdytinių tėvai visada randa pasiteisinimą net ir blogam vaiko elgesiui <...></i> “ (P2)

Kaip ir bet kokioje veikloje, ugdymo procese negalima išvengti sunkumų. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, pasak tiriamųjų, **dažniausiai sutinkamas sunkumas – bendravimo įgūdžių stoka.** Vaikams sunku išreikšti savo mintis, kalbėti ramiu tonu. Vaikai sunkiai supranta, kad reikia susitvarkyti savo darbo, žaidimo vietą. Vaikų nemokėjimas bendrauti, tėvų abejingumas rodo, kad šeimoje vyraujantis elgesio modelis nėra tinkamas ir priimtinas elgesio kultūros

* Informantų atsakymų pasiskirstymas

** Pateikiami labiausiai kategoriją iliustruojantys teiginiai

ugdymui. *Dar vienas dažnai sutinkamas sunkumas – netinkamas šeimos pavyzdys vaikui, t.y. tėvų elgesys (nemandagumas, kultūringumo stoka).* Tėvai perteikia savo vertybes ir pažiūras, išmoko vaikus, kaip elgtis su kitais (Lemontage, 1999). Būtent todėl labai svarbu, kad tiek tėvai, tiek pedagogai vaikams rodytų tinkamą elgesio pavyzdį. Taip pat pedagogės, *elgesio kultūros ugdymo sunkumu įvardino televizijos, kompiuterių įtaką.* Vaikai daug laiko praleidžia prie televizoriaus ar žaisdami kompiuterinius žaidimus, tačiau nėra atkreipiamas dėmesys, ar matoma informacija, filmas, žaidimas tinkamas vaikui.

Apibendrinant, gali teigti, kad daugiausia sunkumų ugdant vaikų elgesio kultūrą kyla dėl bendravimo įgūdžių stokos bei netinkamo pavyzdžio. Taip pat akivaizdi ir neigiama IT ir televizijos įtaka vaikams. Skirtinga tėvų bei pedagogių nuomonė apie vaikų ugdymą taip pat kelia sunkumų.

Pedagogių buvo prašoma pasiūlyti, kaip būtų galima pagerinti vaikų elgesio kultūros ugdymo procesą. Dauguma tiriamųjų teigė, kad trūksta knygų apie elgesio kultūros ugdymą („Trūksta naujesnių metų knygų apie elgesio kultūros ugdymą“ (P10), „Labai mažai knygelių šia tematika, galėtų būti ir daugiau“ (P8)). Taip pat reikėtų pagalvoti apie metodinių rekomendacijų parengimą ir išleidimą pedagogams bei tėvams šia tema („<...>gal būt galima parengti rekomendacijas ugdytojams ir tėvams <...>“ (P9)). Viena pedagogė atskleidė, kad trūksta psichologo, socialinio pedagogo konsultacijų („Psichologo konsultacijos. Mūsų įstaigoje nėra psichologo ir socialinio pedagogo.“ (P2)). Taip pat pedagogės teigė, kad svarbu palaikyti glaudžius santykius su tėvais bei stengtis juos labiau įtraukti į ugdymo procesą („Glaudus šeimos ir ugdymo institucijos bendradarbiavimas.“ (P7)).

Iš pateiktų pedagogių siūlymų paaiškėjo, jog būtina stiprinti tėvų ir pedagogų bendruomenės bendradarbiavimą. Taip pat pedagogėms trūksta mokslinės literatūros elgesio kultūros ugdymo tema.

Apibendrinant viso tyrimo gautus rezultatus galima teigti, kad ikimokyklinės ugdymo įstaigos dokumentuose mažai kalbama apie vaikų elgesio kultūros ugdymą. Pedagogių apklausa atskleidė, jog elgesio kultūros ugdymas šioje įstaigoje – vienas iš ugdymo prioritetų. Pedagogės puikiai supranta, kodėl svarbu ugdyti vaikų elgesio kultūrą. Atsakomybę už kultūringo visuomenės nario ugdymą dalinasi tiek vaiko šeima, tiek ugdymo įstaiga. Dažniausiai naudojami tradiciniai ugdymo būdai: pokalbis, žaidimas, grožinės literatūros skaitymas, kurie gerai žinomi ir įrodyta jų nauda. Rečiau paskatinimas, taisyklių susikūrimas renginiai, išvykos. Nors ir organizuojamas elgesio kultūros ugdymas, pedagogės kasdieninėje profesinėje veikloje susiduria su vaikų bendravimo įgūdžių stoka, netinkamu tėvų pavyzdžiu bei skirtingu jų bei pedagogių požiūriu į vaiko ugdymo procesą.

IŠVADOS

1. Ikimokyklinio amžiaus *vaikų elgesio kultūros ugdymas yra svarbus, nes šiame amžiaus tarpsnyje vaikai pradeda suprasti žmonių santykių ir veiklos įvairovę bei socialinių funkcijų pasaulį*. Filosofai, pedagogai ir psichologai teigia, kad *per pirmuosius savo gyvenimo metus vaikas kuria savo asmenybę, vertybines nuostatas bei charakterį ir tai nulemia jo tolimesnį gyvenimą, požiūrį į pasaulį*.

2. Elgesio kultūros ugdymą įvairūs autoriai ir pedagogai aiškina skirtingai. Tačiau, bendriausiu supratimu, *elgesio kultūra – tai doros asmenybės ugdymas, kai asmuo lengvai gali priimti sprendimus ir būti už juos atsakingas*. Tai sudėtinė dorinio ugdymo dalis, kuri labiausiai analizuoja žmogaus elgesį, bendravimą su kitais asmenimis.

3. *Elgesio kultūros ugdymo esmė – tai visuomenėje priimtinių elgesio taisyklių formavimas, savarankiškumo, bendravimo, higienos, meilės gamtai, savo tautai, jos istorijai bei papročiams įgūdžių ugdymas*. Visa tai sudaro kultūringo žmogaus įvaizdį.

4. *X lopšelio – darželio dokumentų analizė parodė, kad elgesio kultūros ugdymas nėra įstaigos prioritetinga sritis, tačiau pedagogų profesinėje veikloje jis yra puoselėjamas ir organizuojamas kasdien*. Dažniausiai kalbama apie draugiškumo, savarankiškumo, asmeninės higienos įgūdžių svarbą.

5. Stebint įvairias *edukacines aplinkas* paaiškėjo, kad jų *organizavimas glaudžiai siejamas su elgesio kultūros ugdymu, nes panaudojant vaizdines priemones* (plakatus, grupės taisykles bei grožinę ir metodinę literatūrą) vaikas savarankiškai gali ugdytis.

6. *Pedagogių elgesio kultūros sąvokos samprata plati, nes ją sudaro ne tik veiklos* (savarankiškumas, kasdieninio elgesio įgūdžiai), *bendravimo* (mandagumas, etiketas, pagarba), *higienos* (asmens įgūdžiai, tvarkingumas, namų ruošos įgūdžiai) *kultūros, bet ir ekologinis* (meilė gamtai ir gyvūnams) *bei tautinis* (pareigos jausmas, pagarba, meilė tėvynei, jos istorijai, papročių ir vertybių puoselėjimas) *ugdymas*.

7. Atlikus mokslinės literatūros analizę bei empirinį tyrimą galima daryti išvadą, jog *didžiausia atsakomybė už vaikų elgesio kultūros ugdymą atitenka ugdytinių šeimoms. Ugdymo įstaigos įvardijamos kaip papildomi institutai*, kurie prisideda prie vaikų elgesio kultūros ugdymo.

8. Atlikta pedagogų apklausos duomenų analizė atskleidė, kad *profesinėje veikloje pedagogės dažniausiai naudoja tradicinius, laiko patikrintus ugdymo metodus: žaidimą, pokalbį, grožinės literatūros skaitymą ir analizavimą, animacinių filmukų stebėjimą, pavyzdį*. Mažiau naudojami skatinimo, stebėjimo metodai.

9. Pedagogių požiūriu *vaikų elgesio kultūros ugdymo procesą apsunkina ugdytinių bendravimo įgūdžių trūkumas, netinkamas suaugusiųjų pavyzdys, skirtingas tėvų ir pedagogių požiūris į vaiko ugdymą, informacinių technologijų bei televizijos neigiama įtaka.*

10. Pedagogės akcentavo, jog *elgesio kultūros srities ugdymui trūksta metodinės, literatūros leidinių bei glaudaus bendradarbiavimo tarp ugdymo įstaigos ir tėvų.*

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS IR TĒVAMS

Siūlomos rekomendacijos pedagogams ir tėvams vaikų elgesio kultūros ugdymui:

1. Vaikų elgesio kultūra atspindi kiekvieno iš mūsų kultūros lygį, todėl svarbu atkreipti dėmesį į vaiko elgesį ir jau nuo ankstyvojo amžiaus ugdyti ir puoselėti tinkamo elgesio taisykles, įgūdžius. Kad vaikas būtų laimingas ir jaustų, kad jo pastangos vertinamos, pedagogai ir tėvai turėtų nuolatos skatinti vaiką už gerus darbus ir sudrausminti, jei šis elgiasi netinkamai.

2. Norint pasiekti gerų elgesio kultūros ugdymo rezultatų reikia ieškoti ir netradicinių ugdymo būdų, kurie galėtų sudominti vaikus. Nors tradiciniai ugdymo metodai laiko patikrinti, tačiau jie nesulaukia didelio vaikų susidomėjimo kaip netradiciniai: akcijos, išvykos, paskatinimas ir kt.

3. Ankstyvojoje vaikystėje vaikas nežino ribos tarp teisingo ir neteisingo, blogo ir gero elgesio, todėl svarbu nuo mažens nustatyti ribas, susikurti elgesio taisykles, kurios leis vaikui suprasti, už ką jis yra baudžiamas ar giriamas.

4. Siekiant gerų ugdymo rezultatų svarbus laiko ir pastangų indėlis, todėl tiek pedagogai, tiek ugdytinių tėvai turi būti pakantūs, dėmesingi. Vaikai ypač ankstyvojoje vaikystėje kartoja netinkamus elgesio modelius, perima ir kopijuoja kitų elgesį, todėl ir namuose ir visuomenėje svarbu nuolatos rodyti tinkamo elgesio pavyzdžius.

LITERATŪRA

1. Ayer G. (2013). *It's playtime: The importance of play for your child's development*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.thehealthsite.com/diseases-conditions/its-playtime-the-importance-of-play-for-your-childs-development/>>.
2. Alijošienė Z. (2003). *Elgesio kultūros ugdymas. Metodinė medžiaga ikimokyklinukų auklėtojoms*. Šiauliai.
3. Bagonienė, I. (2008). Hiperaktyvaus vaiko elgesio šeimoje ir tarp bendraamžių korekcija. *Žvirblių takas*, 1, p.38.
4. Bajorūnienė V. (2006). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacijos proceso efektyvinimas menine veikla. Magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 03]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060606_115921-99094/DS.005.0.02.ETD>.
5. Balčiūnaitė, V. (2004). *Tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas siekiant ugdymo kokybės. Švietimo vadyba reformos erdvėje: Magistrų moksliniai darbai*. Vilnius: VPU, p. 15 - 24.
6. Barnackienė, A., Bernotienė, D. (2009). *Mokinių tėvų nuomonė apie dorinių vertybių ugdymą pasakomis*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_1648-8776.N_2_23.PG_75-82/DS.002.0.01.ARTIC>.
7. Beišienė, M., Lukavičienė, V. (2015). Ekologinės aplinkosauginės veiklos organizavimas ikimokyklinėje įstaigoje. *Gamtamokslinis ugdymas*, 12, 32- 44.
8. *Bendroji priešmokyklinio ugdymo programa*. (2002). [Žiūrėta 2015 – 05 – 03]. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/priesmok.pdf>>.
9. Bitinas B. (2004). *Hodegetika*. Vilnius: Kronta.
10. Bražienė N. (2012). *Stebuklų pasaka kaip asmenybės transformacijos raiškos atspindys*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/-stebuklu-pasaka-kaip-asmenybes-transformacijos-raiskos-atspindys-/11953>>.
11. Brooks, A. Social and emotional development in babies and children. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą:< <http://www.kidspot.com.au/discoverycentre/Development-Development-Social-and-emotional-development-in-babies-and-children+5368+553+article.htm>>.
12. Bukauskienė T. (1988). *Pedagogė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius: Mokslas.
13. Burvytė, S. (2012). *Vaikų savarankiškumas*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://www.ugdykim.lt/vaiku_savarankiskumas>.

14. Bužauskaitė E. (2011). *Bendradarbiavimas su tėvais: kaip juos įtraukti į ugdymo procesą darželyje*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/bendradarbiavimas-su-tevais-kaip-juos-itraukti-i-ugdymo-procesa-darzelyje/10615>>.
15. Bužauskaitė, E. (2011). *Bendradarbiavimas su tėvais: kaip juos įtraukti į ugdymo procesą darželyje*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/bendradarbiavimas-su-tevais-kaip-juos-itraukti-i-ugdymo-procesa-darzelyje/10615>>.
16. Calder, J. (2010). *Good hygiene for children*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://www.education.com/reference/article/Ref_Good_Hygiene_Your/>.
17. Cherry K. *Social and Emotional Milestones*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: <<http://psychology.about.com/od/early-child-development/a/social-and-emotional-milestones.htm>>.
18. Cherry, K. *Social and Emotional Milestones*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://psychology.about.com/od/early-child-development/a/social-and-emotional-milestones.htm>>.
19. Cramm D. (2005). *Geros vaikų manieras*. Vilnius: Algarvė
20. Česnyienė, R., Laužikas, M., Miliūtė, A., Labanova, L. (2010). *Atvejo analizės taikymo studijų procese metodiniai nurodymai*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 23]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2010_Atvejo_analizes_metodiniai_nurodymai.pdf>.
21. Čirplienė R., Mažeikis G. (2010). *Edukacinės animacinių filmų plotmės: Simpsonų filmas*. Jaunųjų mokslininkų darbai. 1(26); 8-14.
22. Dapkienė, S. (1998). *Papildomojo ugdymo formos*. Šiauliai: Litera.
23. Dumčienė, A. (2004). *Auklėjimo pagrindai*. Kaunas.
24. *Effective discipline for children*. [Žiūrėta 2015-03-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2719514/pdf/pch09037.pdf>>.
25. Epstein, A.S. (2009). *You, me, us: Social learning in preschool*. Ypsilanti, MI: HighScope Press.
26. Galkienė, A., Cijūnaitienė, A. (2007). Mokymo metodų taikymo veiksmingumas ir populiarumas. *Pedagogika*. 87, 77-85.
27. Gerčienė-Leonienė A., Ragauskienė I., Baltakienė J. (2011). *Ikimokyklinukų kompetencijų ugdymas*. [Žiūrėta 2014-09-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/ikimokyklinuku-kompetenciju-ugdymas/11119>>.

28. Goldin, P. (2014). *The importance of cleanliness*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://avmor.com/files/whitepapers/ewp1417033830.pdf>>.
29. Grabauskienė A. (1996). *Gerumo pamokėlė*. Vilnius: Viltina.
30. Grace E. (2013). *Vygotsky and Socio-kultural Theory*. Prieiga per internetą: <<http://www.kidsdevelopment.co.uk/VygotskySocioCulturalTheory.html>>.
31. Grigas R., Klimka L. (2005). *Tautinės tapatybės dramaturgija*. Vilnius.
32. Grunwald B. B., McAbee H. V. (1999). *Guiding The Family: Practical Counseling Techniques*. N.Y.: Taylor & Francis.
33. Gučas, A. (1994). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
34. Hansen, K. A., Kaufmann, R. K., Saifer, S. (1997). *Ugdymas ir demokratijos kultūra. Ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
35. Harris, P.L. (2005). Conversation, pretense, and theory of mind. *Why language matters for theory of mind*, 70-83.
36. Hatter, K., Media, D. *How Parent's Examples Affect Kids*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://everydaylife.globalpost.com/parents-examples-affect-kids-4270.html>>.
37. Hilbig, I. (2009). *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas: prašymai. Doktoro disertacija*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20091228_152415-62101/DS.005.0.01.ETD>.
38. Hughes, C., Leekam, S. (2004). What are the links between theory of mind and social relations? Review, reflections and new directions for studies of typical and atypical development. *Social Development*, 13, 590-619.
39. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. (2013). [Žiūrėta 2015 – 03 – 13]. Prieiga per internetą: <http://www.ikimokyklinis.lt/uploads/files/dir795/dir39/dir1/1_0.php>.
40. Ilčiukaitė, A., Saviščevienė, S. ir kt. (2001). *Katino Prausiaus kelionė į švaros karalystę*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
41. Indrikonienė, K. (2011). *Šeimos ir ikimokyklinių ugdymo institucijų bendradarbiavimo įvairovė ugdant vaikų asmenines, socialines kompetencijas: Magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 06]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110803_093420-36799/DS.005.0.01.ETD>.
42. Jankauskienė L., Monkevičienė O. (2006) *Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti*. Vilnius.
43. Jonilienė M. (2008). 4-6 metų vaikų dorų elgesio ypatumai. *Pedagogika*, 90, 136-141.
44. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas.
45. Jovaiša L. (1995) *Hodogetika*. Vilnius: Agora.
46. Jovaiša L. (2003). *Hodogetika*. Vilnius: Agora.

47. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
48. Jovaiša, L. (2012). *Edukologija. II tomas*. Vilnius: Agora.
49. Jucevičienė P. (2007). *Besimokantis miestas*. Kaunas: Technologija.
50. Kalpokienė, V., Čėsniienė I. (2011). *Grupė - mažoji bendruomenė: ar reikalingos taisyklės visiems?* [Žiūrėta 2015 – 03 – 13]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/grupe--mazoji-bendruomene-ar-reikalingos-taisykles-visiems-/4069>>.
51. Kerevičienė, J. (2014). *Pedagoginės psichologijos užrašai*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <http://www.khf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf/Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf>.
52. Krasnickienė, D. (2009). *Tautinio ugdymo perspektyva ikimokykliniame ugdyme. Magistro baigiamasis darbas*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090803_083512-50696/DS.005.0.02.ETD>.
53. Kugienė, D. (2008). *Veiksnių sąlygojančių ekologinį ugdymą ir aplinkos pažinimą ikimokykliniame ugdyme, analizė: magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 24]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080929_101506-66709/DS.005.0.01.ETD>.
54. Kuginytė-Arlauskienė I. (2011). *Žaidimų svarba vaiko ugdyme*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/zaidimu-svarba-vaiko-ugdyme/728>>.
55. Kuginytė-Arlauskienė I., Neifachas S. (2011). *Į vaiką orientuotas ugdymas*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/i-vaika-orientuotas-ugdymas/2821>>.
56. Kuraitė E.(2012). *Ko ir kaip vaikai mokosi iš mūsų*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/-ko-ir-kaip-vaikai-mokosi-is-musu/12474>>.
57. Kuraitė-Žičkė, E. (2014). *Vaikų skatinimo sistema padeda vaikams keisti elgesį*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/vaiku-skatinimo-sistema-padedava-vaikams-keisti-elgesi/16408>>.
58. Kvėdėrienė, R. (2011). *Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo ypatumai. Magistro baigiamasis darbas*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110614_160716-19636/DS.005.0.02.ETD>.

59. Kviestkienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika. Įvadas į socialinę pedagogiką*. Vilnius: Baltijos kopija.
60. Lee K. *Teaching children manners*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 17]. Prieiga per internetą: <<http://childparenting.about.com/od/behaviordiscipline/a/Teaching-Children-Manners.htm>>.
61. Lekavičienė R., Vasiliauskaitė Z., Matulienė G. ir kt. (2007). *Psichologija šiandien*. Kaunas: Technologija.
62. Leliugienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
63. Lemontage, I. (1999). *Būti tėvais pamišusiame pasaulyje*. Vilnius: Tyto alba.
64. Lenartavičienė, L. (2011). *Gerų darbų kultūros ugdymas*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 06]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/geru-darbu-kulturos-ugdymas/10800>>.
65. Lesinskienė S., Karalienė V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi: Metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams*. [Žiūrėta 2015 – 02 – 30]. Prieiga per internetą: <<http://portalas.emokykla.lt/Documents/Metodiniai%20leidiniai/SPPC/emocines.pdf>>.
66. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. (2011). [Žiūrėta 2015 – 04 – 06]. Prieiga per internetą: <<http://www.sac.smm.lt/images/file/ebiblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf>>.
67. Luckuvienė D. (2008). *Šeimos ir ikimokyklinio ugdymo institucijos bendradarbiavimas – socialinės kompetencijos ugdymo ikimokykliniame amžiuje prielaida*. Magistro darbas. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080902_155815-37042/DS.005.0.02.ETD>.
68. Lutz S., ir Huitt W. (2004). Connecting cognitive development and constructivism: Implications from theory for instruction and assessment. *Constructivism in the Human Sciences*, 9(1), 67-90.
69. Malinauskienė D. (2014). *Žaidimo svarba ikimokyklinio amžiaus vaiko socializacijai. Socialinis ugdymas: postmodernios visuomenės iššūkiai vaikų ir jaunimo socializacijai*. VII. Recenzuojamas tęstinis mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius: BMK LEIDYKLA.
70. Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
71. Mazolevskienė, A., Montvilaitė, S. (2012). Ikimokyklinio amžiaus vaikų tautinio identiteto formavimo(si) ypatumai emigracijoje. *Pedagogika*. 109, 33-38.
72. Melešiūtė, K. (2006). *Tėvų ir pedagogų kaip socialinės aplinkos veiksnių požiūris į 4 – 6 m. vaikų dailės ugdymą(si)*. Magistro darbas. [Žiūrėta 2015 – 05 – 20]. Prieiga per internetą:

<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060710_205546-58730/DS.005.0.02.ETD>.

73. Meslinienė G. (2009). *Po pasakos sparnu*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.asirpsichologija.lt/index.php?id=105&category=12>>.

74. Myers R. (2011). *Teach Children to Respect by Treating them with Respect*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://childdevelopmentinfo.com/parenting/teach-children-to-respect-by-treating-them-with-respect/>>.

75. *Mokome vaikus etiketo ir gerų manierų*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://www.etiketogidas.lt/elgesio-etiketas/mokome-vaikus-etiketo-ir-geru-manieru/>>.

76. Monkevičienė O. (2004). *Socialinė kompetencija. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas*. Vilnius. P. 143 – 165.

77. Morin, A. *5 Social Skills That Are Important for Kindergarten*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://childparenting.about.com/od/schoollearning/a/important-social-skills-kindergarten.htm>>.

78. Neifachas S. (2007). *Priešmokyklinio ugdymo kokybės vadyba: vadovavimas ugdymo programos rengimo strategijai. Konceptualizavimo dimensijos*. Vilnius: UAB Ciklonas.

79. Neifert, M. (2011). *Positive Discipline: Why Kids Need Rules*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <<http://www.dr-mom.com/blog/positive-discipline-why-kids-need-rules/>>.

80. Paulavičiūtė, A. (2008). *Renginių organizavimo abėcėlė*. Vilnius.

81. Peretina S. (1989). *Vaiko elgesio kultūra*. Kaunas: Šviesa.

82. Petkevičienė A. (2008). Edukacinės aplinkos kūrimas priešmokyklinėje grupėje. *Švietimo naujienos*, Nr. 9 (264).

83. Petrauskaitė A. (2008). *Dorovinės vertybės ir šiuolaikinė kariuomenė*. Vilnius.

84. Petrylienė, N., Smilgienė, J. (2013). *Drausminimas – vienas iš ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūros ugdymo būdų*. [žiūrėta 2015 – 03 – 30]. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/2013_1_39/petryliene_smilgiene.pdf>.

85. Petrulionienė R. (2006). *Tėvų dalyvavimo ugdant vaikus ikimokyklinėse grupėse ypatumai: Magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060621_193148-48468/DS.005.0.02.ETD>.

86. Pikūnas J., Palujanskienė A. (2001). *Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą*. Kaunas.

87. Plytnykienė D. (2012). *Žaidimo svarba vaiko gyvenime*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/zaidimo-svarba-vaiko-gyvenime/12750>>.

88. Pocienė J. S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida, pedagoginės sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
89. Rajeckas V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas: Šviesa.
90. Rašomavičienė B. (2005). *Paauglių žinias ir požiūrį į pagrindines elgesio kultūros vertybes lemiantys veiksniai*. p. 60-66. Prieiga per internetą: <http://www.e-biblioteka.lt/resursai/Mokslai/VIKO/PF_050422/PF_050422_14.pdf>.
91. Skujienė, G., Steponėnienė, A. (2005). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.
92. Stankūnienė J. (2011). *Kaip užauginti tvirtą vaiką: sveikatos ugdymas ikimokykliniame amžiuje*. [Žiūrėta 2015 – 02 – 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/tevams/kaip-uzauginti-tvirta-vaika-sveikatos-ugdymas-ikimokykliniame-amziuje/11125>>.
93. Šadiul, V. (2011). *Šiuolaikinės animacijos sąsajos su Vilniaus miesto 4 – 7 klasių mokinių elgesiu ir savijauta: magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 05]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20140627_170205-53377/DS.005.0.01.ETD>.
94. Šalkauskis S. (1992). *Pedagoginės studijos*. I knyga. Vilnius: Leidybos centras.
95. Taylor, M. (2012). *8 Reasons Why Fairy Tales Are Essential to Childhood*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 29]. Prieiga per internetą: <<http://imaginationsoup.net/2012/02/fairy-tales-are-essential-to-childhood/>>.
96. Test, J. T., Cunningham, D. D., Lee, A. C. (2010). *Talking With Young Children: How Teachers Encourage Learning*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 05]. Prieiga per internetą: <http://southernearlychildhood.org/upload/pdf/Talking_With_Young_Children.pdf>.
97. Tomkūnaitė R. (2013). *Lietuvių liaudies stebuklinėse pasakose išryškunami lytiškumo raiškos modeliai vaikų ir jų tėvų požiūriu: Magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 03 – 13]. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2013~D_20130201_142824-84125/DS.005.0.01.ETD>.
98. Touhill, L. (2013). *Promoting independence and agency*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per internetą: <http://www.earlychildhoodaustralia.org.au/nqsplp/wp-content/uploads/2013/10/NQS_PLP_E-Newsletter_No64.pdf>.
99. *Vaiko teisių konvencija*. (1989). [Žiūrėta 2015 – 03 – 22]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=>>.
100. Vanderbilt A. (2007). *Viskas apie etiketą*. Vilnius: Algarvė
101. Vigėlienė, R. (2007). *Mokytojų ir mokinių tėvų bendradarbiavimas pradinėje mokykloje: situacija ir tobulinimo perspektyvos. Magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 05 – 10]. Prieiga per

interneta: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_173423-22786/DS.005.0.01.ETD>.

102. Vyšniauskaitė, J. (2010). *Ikimokyklinių ugdymo paslaugų šeimai ir vaikui kokybės raiška. Prieinamumo principo kontekste: magistro darbas*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 05]. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100903_165340-12068/DS.005.0.02.ETD>.

103. Zagata, D., Media, D. *Importance of consistent rules for kids*. [Žiūrėta 2015 – 04 – 20]. Prieiga per internetą: <<http://everydaylife.globalpost.com/importance-consistent-rules-kids-1936.html>>.

104. Zaporožecas A, Markova t. (1981). *Auklėjimas ir mokymas vaikų darželyje*. Kaunas: Šviesa

105. Žemaitis V. (1983). *Dorovės sąvokos*. Vilnius: Mintis.

106. Žemaitis V. (2005). *Etikos žodynas*. Vilnius: Rosma.

107. Žemaitis V. (2005). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.

108. Žygaitienė, B.(2002). Kai kurie mokinių elgesio kultūros ugdymo aspektai. *Pedagogika* Nr. 63, p. 120.

109. Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

110. Žukauskienė, R.(2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.